

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему: “Ліквідація ордену тамплієрів за правління Філіпа IV”

Виконав студентка IV курсу

заочної форми навчання

напряму підготовки (спеціальності)

032 «Історія та археологія»

Нечипоренко Руслана Андріївна

Керівник: д.і.н., проф. Каріков С. А.

Рецензент: д.і.н., проф. Сорочан С.Б.

Харків 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. УТВОРЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ОРДЕНУ ТАМПЛІЄРІВ.....	8
1.1. Створення ордену і його оформлення.....	8
1.2. Організація ордену тамплієрів.....	18
1.3. Військова та фінансова діяльність тамплієрів.....	25
РОЗДІЛ 2. ТАМПЛІЄРИ І ФРАНЦУЗЬКА МОНАРХІЯ.....	31
2.1. Прихід до влади Філіпа IV і його політичний курс.....	31
2.2. Тамплієри і французька монархія: від підтримки до конфлікту.....	37
2.3. Протистояння королівської влади і ордену тамплієрів.....	42
2.4. Переслідування владою тамплієрів.....	48
РОЗДІЛ 3. ЛІКВІДАЦІЯ ОРДЕНУ ТАМПЛІЄРІВ І ЇЇ НАСЛІДКИ.....	52
3.1. Слідство у справі тамплієрів і судовий процес.....	52
3.2. Ліквідація ордену тамплієрів.....	55
3.3. Сприйняття ліквідації ордену середньовічним суспільством.....	62
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	77
РЕЗЮМЕ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Історія ордену тамплієрів є однією з найбільш складних проблем в історії Середніх віків. Цей орден офіційно був заснований у XII столітті для захисту християнських паломників, які подорожують до Святої Землі. Проте невдовзі тамплієри перетворилися на могутню військово-політичну силу, а їхні багатства сприяли посиленню впливу не тільки на Сході, але й у середньовічній Європі.

Робота присвячена ліквідації ордену тамплієрів під час правління короля Філіпа IV Французького. Цей монарх, також відомий як Філіп Красивий, був одним із найвпливовіших правителів свого часу, він зіграв вирішальну роль у розпуску ордену тамплієрів, що мало далекосяжні наслідки.

Огляд історіографії. Питання вивчення хрестоносного руху XI-XIII ст. та участі в ньому ордену тамплієрів, зокрема, висвітлювали у своїх працях зарубіжні та вітчизняні дослідники (М. Барбер, П. Віймар, О. Головко, Р. Гроссет, Л. Далієз, Ж. Делаویل, М. Котляр, Е. Ламберт, С. Лерой, М. Мельвіль, С. Моррісон, Ж. Мішле, Р. Перну, А. Петел, Ж. Рішар та ін.). Отже, орден тамплієрів був предметом інтересу для істориків і науковців, що призвело до великих досліджень і наукових робіт. Цей історіографічний огляд має на меті надати аналіз ряду праць, які допомогли нашій роботі.

С.В. Бондар в «Ідеологічних засадах існування духовно-лицарських орденів у структурі Католицької Церкви» досліджує ідеологічні основи існування духовно-лицарських орденів. Хоча конкретна увага не зосереджена безпосередньо на тамплієрах, вона дає розуміння історичної ситуації, в якій діяли тамплієри.

Д. Забзалюк розглядає політико-правові аспекти створення орденів госпітальєрів і тамплієрів. Робота розкриває історичні передумови та правові основи, які вплинули на формування цих орденів.

Н. Г. Клименко у праці «Духовно-лицарські ордени як прототип міжнародних військових організацій» розглядає широку панораму діяльності середньовічних військових орденів.

М. Барбер у книзі «Нове лицарство: історія Ордену Храму» представляє детальну історію Ордену тамплієрів від його заснування до розпуску. Ця праця містить ретельний аналіз піднесення тамплієрів, їхньої діяльності та занепаду. М. Барбер є дослідником процесу над тамплієрами. Він зосереджується на судовому процесі у Франції, але також надає пояснення судових процесів в інших країнах.

Його ж робота « The New Knighthood: A History of the Order of the Temple» - це велика колекція джерел (у сучасному англійському перекладі) про оригінальний історичний орден тамплієрів від їх заснування приблизно в 1120 році до офіційного розпуску на початку 1300-х років. Вона містить повні тексти папських булл, що надають привілеї ордену, витяги з правил ордену, витяги з хронік, грамоти про надання землі та ін.

Демургер А. у роботі «Останній тамплієр» зосереджується на останніх роках ордену і трагічній долі магістра Жака де Моле. Робота аналізує політичні, релігійні та суспільні фактори, які сприяли падінню Ордену, і події, що призвели до його ліквідації.

М. Хааг у праці «Тамплієри: історія та міф» досліджує військові дії тамплієрів, фінансові операції та подальше переслідування з боку Філіпа IV.

Ж. Мішле у томі 5 загальної праці «Історія Франції» досліджує історію Франції Високого Середньовіччя, приділяючи особливу увагу Ордену тамплієрів.

Г. Ніколсон у книзі «Лицар тамплієрів» містить короткий огляд Ордену тамплієрів, включаючи їхнє походження, діяльність і події, що призвели до їхнього придушення.

Дж. Норвіч у «Абсолютних монархах: історія папства» дає докладний опис історії папства, включаючи його взаємодію з Орденем тамплієрів. Хоча

тамплієри не є центральною темою книги, автор розглядає їхній підйом і падіння в рамках ширшої політичної та релігійної ситуації того часу.

Філіпс, Дж. у «Хрестових походах, 1095-1204» пропонує всебічний аналіз Хрестових походів, який охоплює участь тамплієрів. Хоча він не зосереджений виключно на тамплієрах, він контекстуалізує їхню роль у ширшому історичному наративі Хрестових походів.

Пінто К. у книзі «Тамплієри: підйом і вражаюче падіння святих воїнів Бога» досліджує підйом і падіння Ордену тамплієрів, наголошуючи на їхній релігійній відданості та військовій доблесті. Робота Пінто заглиблюється в фінансові операції тамплієрів та їх остаточне придушення церквою та світською владою.

Річард Жан у книзі «Les Templiers: Le Trésor, l'Ordre et le Procès» надає поглиблений аналіз Ордену тамплієрів французькою мовою. Він охоплює різні аспекти, включаючи їхні скарби, організаційну структуру та судовий процес, який призвів до їх придушення.

Ріддер-Сімоенс Х. в «Історії університету в Європі: Університети в середні віки» досліджує середньовічну університетську систему, яка мала зв'язки з Орденом тамплієрів через їхнє покровительство та інтелектуальні заняття і пропонує розуміння освітнього контексту того часу.

Райлі-Сміт Дж. в «Оксфордській ілюстрованій історії хрестових походів» надає вичерпний огляд хрестових походів, включаючи участь тамплієрів. Книга містить внески різних вчених, що пропонують міждисциплінарний погляд на тему.

Селвуд Д. у книзі «Лицарі монастиря: Тамплієри та госпітальєри в Центральній і Південній Окситанії, 1100-1300 рр.» зосереджується на діяльності орденів тамплієрів і госпітальєрів у певному регіоні. Дослідження Селвуда пропонує детальний аналіз орденів тамплієрів і госпітальєрів у конкретному регіоні центральної та південної Окситанії. Зосереджуючись на цьому географічному регіоні, Селвуд дає цінну інформацію про релігійну, соціальну та економічну діяльність тамплієрів у локальному контексті.

Ретельне дослідження автора, підкріплене першоджерелами, підвищує довіру до дослідження. Аналіз Селвуда проливає світло на складні стосунки між тамплієрами та їх оточуючими громадами, висвітлюючи вплив і виклики Ордену.

Сьюард Д. у «Ченці війни: Військові релігійні ордени» надає порівняльний аналіз військових релігійних орденів, включаючи тамплієрів. Сьюард досліджує походження, організацію та діяльність цих орденів, проливаючи світло на унікальні характеристики та виклики, з якими стикається Орден тамплієрів.

Робота Тайрмана «Божа війна – нова історія хрестових походів» вирізняється амбітним і всебічним дослідженням хрестових походів, у тому числі ролі тамплієрів у цьому епохальному конфлікті. Автор кидає виклик існуючим наративам і пропонує новий погляд на мотивацію, дії та вплив Ордену тамплієрів. Враховуючи нещодавні наукові дослідження, Тайрман пропонує нові ідеї та переоцінює давні припущення про тамплієрів.

Названі роботи розкривають історичний контекст, релігійні, ідеологічні, політичні та правові аспекти, що призвели до ліквідації ордену тамплієрів. У сукупності ці літературні джерела дають повне уявлення про цю важливу історичну подію, проливаючи світло на її причини, наслідки та постійне захоплення тамплієрами в популярній культурі та історичних дослідженнях.

Метою роботи є визначити передумови, причини та наслідки ліквідації Ордену тамплієрів за правління Філіпа IV.

Згідно з цією метою поставлені такі **дослідні завдання**:

- простежити історичну еволюцію формування та організації ордену тамплієрів;
- провести аналіз відносин між тамплієрами та Філіпом IV;
- проаналізувати розпад і наслідки ліквідації ордену тамплієрів.

Об'єктом дослідження є орден тамплієрів за доби Високого Середньовіччя.

Предметом дослідження є ліквідація ордену тамплієрів за правління Філіпа IV.

Методи дослідження, які використовуються в роботі, охоплюють аналіз первинних і вторинних джерел, таких як історичні документи, наукові праці, монографії та статті, щоб отримати всебічне розуміння подій, що призвели до розпуску ордену тамплієрів.

Щоб розкрити причини ліквідації Ордену тамплієрів, застосовано порівняльний та міждисциплінарний підхід, що розкривають політичні, релігійні та соціальні особливості середньовічної Європи, роль французької монархії, чинники, які сприяли занепаду Ордену тамплієрів.

Хронологічні межі дослідження – від перших років заснування ордену у 1119 році до офіційного розпуску Ордену тамплієрів Папою Климентом V у 1312 році.

Територіальні межі дослідження обмежені Францією, де відбулася більшість подій, пов'язаних з розпуском тамплієрів.

Наукова новизна визначається аналізом ролі французької монархії в розпуску ордену тамплієрів, а також визначенням впливу цієї події на середньовічне суспільство.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів (десять підрозділів), висновків, списку джерел і літератури.

РОЗДІЛ 1. УТВОРЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ОРДЕНУ ТАМПЛІЄРІВ

1.1. Створення ордену і його оформлення

Орден тамплієрів був католицьким середньовічний духовно-рицарським утворенням, члени якого поєднували військову майстерність із чернечим життям, щоб захищати християнські святині та паломників на Близькому Сході та в інших місцях. Тамплієри зі штаб-квартирою в Єрусалимі, а потім в Акрі, були важливою силою хрестоносного руху.

Походження ордену тамплієрів можна простежити до Першого хрестового походу, розпочатого в 1095 році папою Урбаном II. Хрестовий похід був відповіддю на зростаючу загрозу мусульманської експансії на Близькому Сході та переслідування християн у Святій Землі. Хрестовий похід був заклик до зброї для християнських лицарів і воїнів з усієї Європи, щоб вирушити до Святої Землі, щоб захистити християнські інтереси.

Під час Хрестового походу група лицарів на чолі з Гуго де Пайєном і Годфрі де Сент-Омером сформувала військовий орден, покликаний захищати християнських паломників, які подорожували до Святої Землі. Орден спочатку називався Бідними соратниками Христа та Храму Соломона, але став більш відомим як Лицарі тамплієрів.

Походження назви невідоме, але вважається, що це посилення на Templum Domini, храм Соломона, який, як вважається, знаходився в Єрусалимі. Ранніми членами ордена були в основному французькі лицарі, але він швидко розрісся до членів з усієї Європи.

Час заснування Ордену є суперечливим. Найбільш поширеною датою його створення вважається 1118 рік. Але в книзі придворного хроніста єрусалимських королів Бодуена I та Бодуена II Фульхерія Шартрського «Діяння франкських мандрівників, що вирушили на завоювання Єрусалиму» (доведена до 1127 р.) про лицарів храму навіть не згадується, хоча даний

автор вирізняється достатньо деталізованим зображенням навіть другорядних деталей¹.

Наприклад, розповідь хроніста уривається на 1127 р., відзначеному збільшенням чисельності щурів, що переносили небезпечні хвороби та становили пряму небезпеку для населення й господарства Єрусалима. Чому ж тоді хроніст не згадує про таку важливу подію, як заснування військово-чернечого ордену? Можливо, тоді це була малочисельна група лицарів, які оселились на руїнах колишнього храму царя Соломона, ще не становили значної військової сили і не могли претендувати на ключову роль у житті Палестини, чи Європи взагалі.

Вперше на згадку про «лицарів Храму» натрапляємо у «Історії Священної війни» архієпископа Гійома Тірського, де він повідомляє про прибуття у 1118 р. лицарів із Шампані на чолі з лицарем Гуго де Пейном: «...дев'ять років вони носили світське вбрання, яке давав їм народ ... Але по закінченні цього часу, коли у Франції був собор у Труа, про який ми знаємо, що на ньому були присутні архієпископи Реймський і Санський зі своїм духівництвом, єпископ Альбано, легат апостольського престолу, також абати Сито, Клерво, Понтиньї та ще багато інших, вони отримали за розпорядженням папи Гонорія та патріарха Єрусалимського Стефана статут і певне вбрання, лише біле... як кажуть, при папі Євгенії вони почали на своїх плащах носити хрести з червоного сукна на знак відмінності»².

Навежений уривок містить докази офіційного визнання та схвалення чернечого ордену папою, що відбулося на церковному соборі в Труа в 1128 році. Повертаючись до хроніки Фульхерія Шартрського, ми бачимо, що він, здається, майже мовчав про формування наказу. Однак є й інше пояснення цього очевидного мовчання: літопис раптово закінчується 1127 роком, за рік до офіційного заснування ордену в 1128 році. Тому цілком ймовірно, що автор

¹ Забзалюк Д. Становлення орденського права крізь призму діяльності духовно-лицарського ордену Тамплієрів. Науковий Вісник Ужгородського Національного Університету, 2020. 46-51

² Тірський В. *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, XII, 7, *Patrologia Latina* 201, 526-27, Переклад Джеймса Брандаджа, Хрестові походи: Документальна історія, (Мілуокі, Вісконсин: Marquette University Press, 1962), pp.70-73

«Діянь франків» просто не жив достатньо довго, щоб побачити час, коли паломники з Франції отримали визнання Церкви і взялися захищати Святу Землю.

Причини створення ордену тамплієрів також є предметом дебатів. У той час як загальноприйняте трактування пояснює появу тамплієрів необхідністю захисту завоювань хрестоносців на Сході, важливо зазначити, що ця гіпотеза не є єдиною, і її не слід розглядати як остаточне пояснення.

Французький історик Маріон Мелвіль³ висвітлює різні причини появи тамплієрів, спираючись на праці єпископа Жака де Вітрі. За словами де Вітрі, «коли люди з усіх верств суспільства — багаті й бідні, чоловіки й жінки, молоді й старі — поспішали до Єрусалиму, щоб відвідати святі місця, грабіжники й злодії заповнили дороги, захоплюючи й грабуючи багатьох паломників і спричиняючи смерть багатьох інших».

Стає очевидним, що причини утворення ордену впливали з необхідності захисту інтересів європейців на Близькому Сході, де завойовники-хрестоносці опинилися в оточенні більшого мусульманського населення. Спочатку, коли Орден був ще нечисленним і не особливо потужним, його першочерговим завданням був захист паломників, які подорожували до Святої Землі. Однак, коли тамплієри зростали в силі та чисельності, вони взяли на себе роль захисту держав хрестоносців, які були створені шляхом завоювання.

Тому появу та еволюцію ордену тамплієрів варто розуміти як відповідь на виклики, які ставило вороже середовище на Близькому Сході. Хоча початковою метою тамплієрів був захист паломників, тамплієри поступово перетворилися на грізну військову організацію, здатну захистити держави хрестоносців. Ця багатогранна роль і зростання їх сили та впливу сприяли їхньому унікальному положенню в середньовічному ландшафті.

Втім навіть «бідність» тамплієрів також не безспірна. Відмітними знаками Ордену тамплієрів були білий плащ-мантія для лицарів і коричневий

---

³ Melville M., *La Vie des Templiers*. Gallimard. 1951. Broché. 302 pages., p. 16-19

для сержантів із червоним восьмиконечним хрестом. Прапор (штандарт) являв собою чорно-біле полотнище (Босеан) з девізом «Non nobis Domine» (це початкові слова 9-го вірша 113 псалма «не нам, Господи, не нам, а імені Твоєму славу дай...»)⁴.

Гербом тамплієрів стало зображення двох лицарів, що їдуть на одному коні. Воно викликає суперечливі пояснення. Більшість дослідників вважають, що два лицарі на одному коні символізують двоїсту природу тамплієра – лицар і чернець⁵.

Місцем формування ордену став пагорб у Єрусалимі, де ще збереглися руїни та підземелля храму іудейського царя Соломона (961 – 922 рр. до н. е.). Чернець Йоганн із Вюрцбурга побував там після собору в Труа і залишив таке свідчення: «...від полуденної лінії праворуч розташований палац, кажуть, побудований для Соломона. У цьому палаці, або домі, можна побачити стайню настільки дивовижної площі й настільки велику, що в ній може розміститися більше двох тисяч коней або півтори тисячі верблюдів»⁶.

Отже, Орден сформовано бл. 1118-1119 р., коли семеро лицарів на чолі з французьким лицарем і дворянином із Шампані Гуго Пейським присягнули захищати християнських паломників в Єрусалимі та Святій Землі, створивши братство, яке прийняло чернечий постриг, зокрема обітницю бідності, і жило разом у закрите співтовариство зі встановленим кодексом поведінки.

У 1120 році Балдуїн II, король Єрусалимського королівства (правління 1118-1131), передав лицарям свій палац, колишню мечеть Акса на Храмовій горі Єрусалиму, для використання їх як штаб-квартиру. Будівлю зазвичай називали «Храмом Соломона», тому братство швидко стало відомим як «Орден лицарів храму Соломона» або просто «Тамплієри»⁷.

⁴ Nicholson, H. Knight Templar. Osprey Publishing, 2004. 184 p.

⁵ Nicolle D. The Templars: A History from Beginning to End. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016. 52 p.

⁶ Забзалюк, Д. Є. (2016). До питань правового статусу Ордену Тамплієрів та ролі у хрестоносному русі. Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка», 197-204

⁷ Templars: a two hundred years history URL: <https://www.templars-route.eu/en/templars-a-two-hundred-years-history/>

Офіційно визнаний як орден папою Гонорієм II (правління 1124-1130) на Раді в Труа в січні 1129 року (перший подібний військовий орден), тамплієри спочатку вважалися гілкою цистерціанців. У 1145 році лицарям ордену було надано дозвіл носити білу мантію з капюшоном, яку цистерціанські ченці зробили власноруч⁸.

Невдовзі лицарі перейняли свій характерний білий плащ і почали використовувати символи червоного хреста на білому тлі. Не було жодних перешкод для боротьби з релігійною доктриною, за умови, що справа була справедливою - хрестові походи та захист Святої землі були саме такою справою - і тому орден отримав офіційну підтримку Церкви. Перша велика битва за участю тамплієрів була в 1147 році проти мусульман під час Другого хрестового походу (1147-1149).

Орден зростав завдяки пожертвам прихильників, які визнавали їхню важливу роль у захисті маленьких християнських держав у Леванті. Інші, від найскромніших до багатих, віддавали все, що могли, щоб просто допомогти забезпечити як краще загробне життя, так і, оскільки жертводавці могли згадуватись у молитовних службах, можливо, краще життя тут і зараз.

Пожертвування були різними, але найбільш поширеними були гроші, земля, коні, військове спорядження та продукти харчування. Іноді дарувалися привілеї, що допомагало ордену економити на власних витратах.

Тамплієри також інвестували свої гроші, купуючи нерухомість, яка приносила дохід, щоб орден прийшов до володіння фермами, виноградниками, млинами, церквами, селищами чи будь-чим іншим, що вони вважали гарною інвестицією⁹.

Іншим поповненням скарбниці ордену була здобич і нові землі, отримані в результаті успішних кампаній, тоді як данина також могла бути вилучена з завойованих міст, земель, контрольованих замками тамплієрів, і слабших суперницьких держав у Леванті. Згодом орден зміг заснувати

---

⁸ Templar. religious military order URL: <https://www.britannica.com/topic/Templars>

⁹ Barber, Malcolm. The New Knighthood: A History of the Order of the Temple. Cambridge University Press, 1994. 448 p., p. 64-66

допоміжні центри в більшості держав Західної Європи, які стали важливими джерелами доходів і новобранців.

Можливо, гроші надходили з усіх куточків Європи, але також доводилося покривати великі витрати. Утримання лицарів, їхніх зброєносців, коней (у лицарів часто було по чотири), а також обладунків і спорядження — усе це витрачало фінанси тамплієрів.

Існували податки, які потрібно було сплачувати державі, пожертвування папству, а іноді й десятина церкві, а також виплати місцевим сановникам, тоді як відправлення мес та інших богослужінь також мало свої незначні витрати.

Тамплієри також мали благодійну мету і повинні були допомагати бідним. Наприклад, десяту частину виробленого хліба роздавали нужденним як милостиню. Нарешті, військові катастрофи призвели до величезних втрат як людей, так і майна. Точні звіти тамплієрів невідомі,

Гійом Тирський писав про заснування Ордену тамплієрів¹⁰: «Того ж року (1118) деякі знатні люди лицарського звання, релігійні мужі, віддані Богові й бояться Його, прив'язалися до служіння Христу в руках Господа Патріарха. Вони пообіцяли вічно жити як регулярні каноніки, без майна, під обітницею цнотливості та послуху. Їхніми найвидатнішими лідерами були шановні Гуго Пайєнський і Джефрі Сент-Омерський.

Оскільки вони не мали ні церкви, ні постійного місця проживання, король дав їм на деякий час житло в південному крилі палацу, поблизу Храму Господнього. Каноніки Храму Господнього дали їм, за певних умов, площу біля палацу, якою каноніки володіли. Це лицарі використовували як поле для буріння.

Лорд Король і його вельможі, а також Лорд Патріарх і прелати церкви дали їм бенефіції зі своїх володінь, деякі на обмежений час, а деякі назавжди. Вони мали забезпечити лицарів їжею та одягом. Їхнім першочерговим обов'язком, який був покладений на них Господом Патріархом та іншими

---

¹⁰ Тирський Г. *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, XII, 7, *Patrologia Latina* 201, 526-27, Переклад Джеймса Брандаджа, Хрестові походи: Документальна історія, (Мілуокі, Вісконсин: Marquette University Press, 1962), pp.70-73

єпископами для відпущення гріхів, був захист доріг і шляхів від нападів грабіжників і розбійників.

Це вони зробили спеціально для того, щоб убезпечити паломників. Їхнім першочерговим обов'язком, який був покладений на них Господом Патріархом та іншими єпископами для відпущення гріхів, був захист доріг і шляхів від нападів грабіжників і розбійників. Це вони зробили спеціально для того, щоб убезпечити паломників. Їхнім першочерговим обов'язком, який був покладений на них Господом Патріархом та іншими єпископами для відпущення гріхів, був захист доріг і шляхів від нападів грабіжників і розбійників. Це вони зробили спеціально для того, щоб убезпечити паломників.

Протягом дев'яти років після заснування лицарі носили світський одяг. Вони використовували такий одяг, який дав їм народ для спасіння душі. На дев'ятому році їхнього існування у Франції, у Труа, відбувся собор, на якому були присутні лорд-архієпископи Реймса та Сенсу та їхні суфрагани, а також єпископ Альбано, який був легатом апостольського престолу, та абати Сіто, Клерво, Понтіньї та багато інших. Ця рада за наказом лорда Папи Гоноріуса та лорда Стефана, патріарха Єрусалимського, встановила правила для лицарів і призначила їм білий габіт.

Незважаючи на те, що орден створювався вже дев'ять років, їх було лише дев'ять. З цього часу їх кількість почала зростати, а їхні володіння почали примножуватися.

Пізніше, за часів папи Євгенія, кажуть, що і лицарі, і їхні скромні слуги, які називалися сержантами, почали прикріплювати до своїх мантий хрести з червоної тканини, щоб відрізнити себе від інших. Зараз вони настільки зросли, що сьогодні в цьому Ордені є (Вільям писав бл. 1170-74) близько 300 лицарів, які носять білі мантиї, на додаток до братів, яких майже незліченна кількість.

Кажуть, що вони мають величезні володіння як тут, так і за кордоном, так що тепер у християнському світі немає жодної провінції, яка б не віддала

вищезазначеним братам частину своїх благ. Сьогодні кажуть, що їхні багатства дорівнюють скарбам королів.

Оскільки вони мають штаб-квартиру в королівському палаці поруч із Храмом Господа, як ми вже говорили раніше, їх називають Брати міліції Храму. Хоча вони довго з честю зберігали свій заклад і виконували своє покликання з достатньою розсудливістю, пізніше, через нехтування смиренням (яка відома як охоронець усіх чеснот і яка, оскільки вона сидить на найнижчому місці, не може впасти) , вони взяли участь у Патріарха Єрусалиму, ким був заснований їхній орден і від кого вони отримали свої перші бенефіції та кому відмовили в покорі, яку виявляли їхні попередники. Вони також забрали десятину та перші плоди з Божих церков, порушили їхні володіння та завдали собі надзвичайного клопоту»¹¹.

З середини XII століття тамплієри розширили свій вплив і брали участь у кампаніях хрестових походів в Іберії («Реконкіста») на користь різних правителів Іспанії та Португалії¹².

Крім того, беручи участь у Балтійських хрестових походах проти язичників, до 13-го століття тамплієри володіли маєтками від Англії до Богемії та стали справді міжнародним військовим орденом із величезними ресурсами у своєму розпорядженні (людьми, зброєю, спорядженням і значним військово-морським флотом)¹³.

Тамплієри встановили модель, яка буде скопійована іншими військовими орденами, такими як лицарі-госпітальєри та тевтонські лицарі . Проте була одна сфера, в якій тамплієри справді досягли успіху: банківська справа.

Вправно володіючи списом, мечем і арбалетом і добре озброєні, лицарі тамплієрів та інші військові ордени були найкраще підготовленими та оснащеними з усіх членів армії хрестоносців.

¹¹ Тірський В. *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum* , XII, 7, *Patrologia Latina* 201, 526-27, Переклад Джеймса Брандаджа, *Хрестові походи: Документальна історія* , (Мілуокі, Вісконсин: Marquette University Press, 1962), pp.70-73

¹² Barber M. *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*. Cambridge University Press, 1994. 416 p.

¹³ Daliez, Laurent. *Les Templiers : Chevaliers du Christ*. Editions Yoran Embanner, 2007. 317 p., p.112-113

З цієї причини їх часто розгортали для захисту флангів, авангарду та тилу армії на полі. Тамплієри були особливо відомі своїми дисциплінованими груповими кавалерійськими атаками, коли вони в щільному строю проривали ворожі лінії та спричиняли хаос, який потім могли використати війська союзників, продовжуючи їх просування. Вони також були дуже дисципліновані як у бою, так і в таборі, із суворими покараннями, які накладалися на лицарів, які не виконували накази, включаючи виключення з ордену за втрату меча чи коня через необережність.

Тамплієри часто отримували завдання захищати важливі проходи, такі як Аманус на північ від Антіохії . Вони придбали землі та замки, які держави хрестоносців не могли утримувати самостійно через брак робочої сили. Вони також відбудували зруйновані або повністю нові замки, щоб краще захистити християнський Схід.

Тамплієри також ніколи не забували про свою початкову функцію захисника паломників, і вони обслуговували багато невеликих фортів уздовж паломницьких шляхів у Леванті або діяли як охоронці¹⁴.

Хоча тамплієри брали участь у багатьох успішних битвах, таких як облога Акри в 1189-91 рр., Дамієтти в 1218-19 рр. і Константинополя в 1204 р., на цьому шляху були деякі серйозні поразки, і такою була їхня бойова репутація, що зазвичай тамплієри могли очікувати страти, якщо коли-небудь тамплієр буде захоплений.

У битві при Ла-Форбі в Газі в жовтні 1244 року армія Айюбідів перемогла велику латинську армію, і 300 тамплієрів були вбиті. 230 полонених тамплієрів були обезголовлені після битви при Хаттіні в 1187 році, виграної армією Саладіна, султана Єгипту та Сирії.(р. 1174-1193)¹⁵. Більш важливих членів ордену, як це було типово для того періоду, пропонували за викуп. Замок тамплієрів у Газі довелося залишити, щоб звільнити полоненого

---

¹⁴ Wise, T. *Armies of the Crusades*. Osprey Publishing, 1978. 144 p., p. 84-85

¹⁵ Seward D. *The Monks of War: The Military Religious Orders*. Penguin Books, 1995. 398 p., p.201-204

Майстра після тієї ж битви. Ще одна важка поразка сталася в 1250 році в битві при Мансурі в Єгипті під час Сьомого хрестового походу (1248-1254).

Проте величезна мережа монастирів завжди здавалась здатною компенсувати будь-які втрати ресурсів і робочої сили.

Отже, Орден тамплієрів був середньовічним військовим орденом, який відіграв значну роль у Хрестових походах та історії Європи. Орден був заснований на початку 12 століття, і його рання історія оповита таємницею та легендами.

Метою ордену тамплієрів був захист християнських паломників, які подорожували до Святої Землі, і захист християнських інтересів у регіоні. Єрусалимський король надав ордену значну кількість землі та майна у Святій Землі, і він швидко став однією з найвпливовіших і найпотужніших організацій у регіоні.

Ранні дії тамплієрів були зосереджені насамперед на військових діях. Орден відігравав вирішальну роль у захисті держав хрестоносців, а його члени славилися своєю хоробрістю та бойовими вміннями. Тамплієри особливо вправно володіли важкою кавалерією та арбалетом, який на той час був новою революційною зброєю.

Тамплієри також створили мережу замків і фортець по всій Святій Землі, які були розроблені для захисту християнських інтересів і забезпечення безпечного притулку для мандрівників. Використання тамплієрами укріплень і облогових війн допомогло забезпечити їхній військовий успіх і відіграло вирішальну роль у захисті держав хрестоносців¹⁶.

Окрім військової діяльності, тамплієри також брали участь в управлінні своїми величезними землями та майном у Святій Землі. Орден розробив складну систему адміністрування та управління, яка дозволила їм ефективно управляти своєю власністю та ресурсами. Вони створили мережу

---

¹⁶ Finke, Rainer. *The Knights Templar: The History and Myths of the Legendary Military Order*. Hackett Publishing Company, 2018. 176 p., c. 94-95

командувань по всьому регіону, які слугували центрами управління та вербування нових членів.

Тамплієри також брали участь у міжнародній торгівлі, зокрема в імпорті та експорті предметів розкоші. Вони заснували мережу торговельних постів по всьому Близькому Сходу та в Європі, що дозволило їм імпортувати товари зі Сходу та експортувати товари до Західної Європи. Ця торгова мережа допомогла ордену отримати значні доходи, які вони використовували для підтримки своїх військових операцій і розширення свого впливу.

1.2. Організація ордену тамплієрів

Орден тамплієрів, формально відомий як Бідні соратники Христа та храму Соломона, був християнським військовим орденем, заснованим на початку 12 століття. Тамплієри були відомі своєю доблестю в боях і відданістю захисту паломників, які подорожували до Святої Землі. Однак орден також характеризувався складною системою організації, яка відіграла вирішальну роль у його успіху.

Структура та ієрархія тамплієрів були розроблені, щоб служити багатьом цілям. По-перше, це забезпечувало ефективне функціонування ордену з чітким розподілом повноважень і відповідальності. По-друге, це мало на меті прищепити почуття дисципліни та слухняності серед членів ордену. Зрештою, це допомогло зміцнити духовний і релігійний характер тамплієрів.

На вершині ієрархії тамплієрів був великий магістр, який був найвищим авторитетом в ордені. Великий магістр обирався довічно капітулом ордену, який складався з членів найвищого рангу. Великий магістр відповідав за прийняття стратегічних рішень, нагляд за адміністрацією ордену та керівництво тамплієрами в битві¹⁷.

---

¹⁷ Микулінський Ю. Становлення Ордену тамплієрів і головні напрями його діяльності Наука. Освіта. Молодь (2015) Частина 1 с. 246-247

Монастирі були згруповані в географічні регіони, відомі як пріорати. У неспокійних зонах, таких як Левант, багато монастирів були в замках, тоді як в інших місцях вони були засновані для контролю над ділянками землі, якими володів орден.

Кожним монастирем керував «прецептор» або «командир» і підпорядковувався голові монастиря, в якому знаходився його монастир. Листи, документи та новини ходили туди-сюди між монастирями, усі несли печать ордену - найчастіше два лицарі на одному коні - для сприяння певній єдності між віддаленими гілками. Монастирі зазвичай відправляли одну третину своїх доходів до штаб-квартири ордену¹⁸.

Великий магістр проживав у штаб-квартирі в Єрусалимі, а потім в Акрі з 1191 року та на Кіпрі після 1291 р. Там йому допомагали інші високопоставлені посадові особи, такі як великий командор і маршал, а також менші посадові особи, відповідальні за певні постачання, такі як одяг. Час від часу відбувалися зустрічі чи відділення представників з усього ордену, а також відділи на провінційному рівні, але, здається, у місцевих монастирях була велика автономія, і лише епізоди грубої неправомірної поведінки коли-небудь були санкціоновані.

Лицарі приймали обітниці при вступі до ордену, подібно до монастирів, хоча не такі суворі та без обмежень завжди залишатися у своїх спільних приміщеннях. Слухняність Великому Магістру була найважливішою обіцянкою, відвідування церковних служб було обов'язковим, целібат також, а спільні страви були обов'язковими (щокожного непарного дня включали м'ясо).

Світські задоволення були заборонені, і вони включали такі типово лицарські розваги, як полювання та хокінги, а також відсутність кричущого одягу та зброї, якими славилися звичайні лицарі. Наприклад, пояси часто

---

¹⁸79. Templar. religious military order URL: <https://www.britannica.com/topic/Templars>

були засобом для прикраси, але тамплієри носили лише простий вовняний шнуровий пояс, який символізував цнотливість.

Лицарі-тамплієри, як уже згадувалося, носили білий плащ і плащ поверх обладунків, а на лівій груді носили червоний хрест. Червоний хрест також з'явився на лівреї коней і на вимпелі ордену. Це відрізняло їх від лицарів-госпітальєрів (які носили білий хрест на чорному фоні) і Тевтонських лицарів (які носили чорний хрест на білому фоні). Щити тамплієрів, навпаки, зазвичай були білими з товстою чорною горизонтальною смугою вгорі. Сержанти носили коричневу або чорну мантию чи плащ. Ще однією відмінною рисою тамплієрів було те, що всі вони відрощували бороди і мали коротке (за середньовічними мірками) волосся¹⁹.

Брати лицарі могли мати власне особисте майно (рухоме чи нерухоме), на відміну від деяких інших військових орденів. Дещо менш суворими були речі і в плані одягу; тамплієрам дозволено носити білизну навесні та влітку (не лише вовну), рішення, безсумнівно, оцінили члени в теплих країнах. Якщо будь-яке положення ордену, відомого під загальною назвою «Правило», не виконувалося, члени каралися покаранням, яке могло варіюватися від позбавлення привілеїв до бичування і навіть довічного ув'язнення.

Нижче великого магістра стояло кілька інших високопоставлених чиновників. Сенешаль відповідав за управління фінансовими справами ордену, тоді як маршал наглядав за військовими операціями тамплієрів. Драпер відповідав за постачання та розподіл припасів, тоді як Туркоплієр відповідав за кавалерію ордену. Командор Єрусалимського королівства відповідав за операції тамплієрів у Святій землі, тоді як командор Тріполі відповідав за діяльність ордену в цьому регіоні.

Кожному з цих чиновників допомагала низка підлеглих офіцерів, які відповідали за конкретні сфери діяльності тамплієрів. Наприклад, *Turcorlier* допомагали кілька сквайрів, які відповідали за догляд за кіньми та зброєю

---

¹⁹ Wise, T. *Armies of the Crusades*. Osprey Publishing, 1978. 144 p.

кавалерії тамплієрів. Драперу допомагали кілька торговців, які закупували припаси для замовлення та забезпечували їх ефективний розподіл.

Нижче за посадових осіб найвищого рангу стояли лицарі, які становили кістяк ордену тамплієрів. Лицарі поділялися на дві категорії: «монастирські лицарі», які базувалися в штаб-квартирі ордену в Єрусалимі, і «неконвентуальні лицарі», які базувалися в різних регіональних комендатурах. Лицарі відповідали за військові дії тамплієрів, а також за виконання наказів своїх начальників.

Окрім лицарів, існувала також низка сержантів та інших світських членів ордену. Сержанти відповідали за виконання ряду допоміжних функцій, таких як приготування їжі та прибирання, тоді як миряни надавали ордену фінансову підтримку.

Однією з унікальних особливостей ордену тамплієрів був акцент на дисципліні та покорі. Це знайшло відображення в суворих правилах, які регулювали поведінку членів ордену. Наприклад, тамплієри повинні були дати обітницю бідності, що означало, що вони не могли володіти жодною особистою власністю. Вони також повинні були дати обітницю цнотливості, що означало, що вони не могли одружуватися або вступати в статеві стосунки²⁰.

Тамплієри також підпорядковувалися суворому кодексу поведінки, який регулював їхню поведінку як під час бою, так і поза ним. Наприклад, тамплієрам було заборонено тортури чи жорстокість, і вони повинні були проявляти милосердя до своїх ворогів. Вони також повинні були відвідувати щоденні релігійні служби та дотримуватися інших релігійних практик, таких як піст і молитва.

Незважаючи на суворі правила поведінки тамплієрів, орден славився своєю хоробрістю та бойовою майстерністю. Тамплієри відіграли вирішальну

---

²⁰ Medieval Sourcebook: William of Tyre: The Foundation of the Order of Knights Templar URL: <https://sourcebooks.fordham.edu/source/tyre-templars.asp>

роль у захисті Святої Землі, а їхня репутація грізних воїнів допомогла стримати потенційних нападників.

Варто також звернути увагу на статут ордену, що був затверджений на церковному соборі в Труа за активною участю цистеріанського ченця Св. Бернарда Клервоського (1090 – 1153)²¹.

У свої двадцять три роки, в 1113-му, він був Св. Бернард з Клерво призначений абатом монастиря Клерво, поблизу Лангра, на землях, подарованих ченцям-цистеріанцям графом Тібо Шампанським, який стояв біля витоків Ордену тамплієрів та був особистим товаришем, родичем Гуго де Пайєна. Дружба Св. Бернарда і Тібо була досить міцною, але тим не менше вона не заважала графу Шампані сприяти діяльності філософа-номіналіста П'єра Абеляра.

Найвідомішою рисою його філософської позиції було звернення до розуму, як провідного інструменту і критерію в пошуках істини. Саме Св. Бернард був ініціатором засудження П'єра Абеляра та Арнольда Брешіанського на церковному соборі у 1140 р. Той факт, що Тібо Шампанський підтримував контакти з обома таборами схоластичної науки свідчив як мінімум про високі інтелектуальні якості графа. Проте подібний розвиток думок у середовищі тамплієрів свідчив про наявність певної опозиційності думок Ордену до папського престолу.

«Молитвами магістра Гуго де Пайєна, яким милістю Божою покладено початок вищезгаданого лицарства, ми зібралися в Труа з різних провінцій по той бік гір на день святого Іларія в рік від Втілення Христового 1128, в дев'яту річницю виникнення вищезгаданого лицарства», – писав у своїй хроніці французький єпископ Жак де Вітрі²². Саме на нього посилається дослідниця Маріон Мельвіль, структуруючи положення, що містяться у Статуті Ордену. Латинська редакція статуту містить 72 статті з прологом і

²¹ Mitchell, P. D. (2017). The infirmaries of the Order of the Temple in the medieval kingdom of Jerusalem. In *The Medieval Hospital and Medical Practice* Routledge. pp. 225-234

²² Forey, A. (2009). Notes on Templar personnel and government at the turn of the thirteenth and fourteenth centuries. *Journal of Medieval History*, 35(2), 150-170.

включає протокол Собору. Бачимо, що статут ордену був доволі обширним і деталізував багато сторін життя ченців-лицарів.

Вісім перших статей визначають релігійні обов'язки братів: вони повинні з великим благочестям слухати божественну службу. У разі смерті одного з братів буде відслужена меса за упокій його душі, і кожен з побратимів прочитає для нього сто разів «Отче наш»; протягом сорока днів на місці покійного, за столом, будуть годувати одного бідняка.

Священики і клірики, які обслуговують орден тимчасово, мають право на одяг і їжу, але нічого не отримують з пожертвувань, зроблених тампліерам. Більше того, братам було дозволено сидіти під час меси. Ці статті підкреслюють вимогу благочестя членів Ордену, але разом з тим і зобов'язання до пошанування тамплієра в разі його смерті.

Для лицаря-воїна це було важливо. Окрім того, ці статті підкреслювали організаційну єдність членів Ордену, особливо дозвіл сидіти під час меси.

Наступні одинадцять статей стосуються повсякденних правил та військових походів: брати здійснюють трапезу мовчки, слухаючи читання Святого Письма. М'ясо подається тільки два рази на тиждень, з подвійною порцією по неділях – для лицарів, в той час як зброєносці і сержанти (військові слуги) повинні задовільнятися звичайним раціоном.

В інші дні меню містить дві-три страви з овочів або тіста, в п'ятницю – з риби. Брати дотримуються посту від дня Всіх Святих до Великодня, за винятком великих свят. Десяту частину свого хліба вони мають віддавати бідним. Після вечірні брати зберігають мовчання, за винятком випадків військової необхідності; ті ж, хто втомився, можуть обмежитися прочитанням тринадцять разів «Отче наш» у своєму ліжку замість того, щоб вставати до заутрені.

За статутом регламентації підлягало також військове спорядження лицаря: кожен з них міг мати трьох коней і одного конюшого (зброєносця). Стремена і вудила були без позолоти або сріблення.

Брати не могли мати будь-яку сумку або скриню із замком. Листи, адресовані їм, читалися в присутності магістра, що, можливо, пояснювалось високим рівнем неосвіченості в рядах «лицарів Храму». В даних статтях відображено заходи, що сприяли укріпленню дисципліни в рядах рицарів та вели до збагачення організації, зростання впливів ордену, а не окремих його членів.

Структура та ієрархія тамплієрів зіграли вирішальну роль у їхньому успіху та довголіття як військового ордену. Однак це також сприяло їх падінню. Концентрація влади та багатства в руках кількох людей робила тамплієрів мішенню для тих, хто жадав їхніх ресурсів. Крім того, суворі правила та кодекси поведінки, які регулювали поведінку членів ордену, робили їх вразливими до звинувачень у ересі та інших злочинах²³.

Незважаючи на суперечки та трагедію, які ознаменували кінець тамплієрів, їхня спадщина збереглася. Орден надихнув багатьох наслідувачів, а їх відданість захисту невинних і вірних надихнула покоління лицарів і солдатів. Тамплієри продовжують бути предметом захоплення та інтриг, з багатьма міфами та легендами, що оточують їх історію та вірування.

Отже, структура та ієрархія тамплієрів були важливими для успіху ордену як військової сили та як релігійної інституції. Чіткий розподіл повноважень і відповідальності забезпечував тамплієрам ефективну й результативну діяльність, тоді як суворі кодекси поведінки та дисципліни допомагали прищепити почуття слухняності та відданості серед членів ордену. Однак концентрація влади та багатства в руках кількох осіб зрештою сприяла падінню тамплієрів. Незважаючи на це, їхня спадщина залишається свідченням їхньої мужності, відданості та віри.

1.3. Військова та фінансова діяльність тамплієрів

---

²³ Pinto K. The Templars: The Rise and Spectacular Fall of God's Holy Warriors. HarperOne, 1997. 448 p

Місцеві жителі вважали орден безпечним місцем, тому громади або монастирі тамплієрів стали сховищами грошей, коштовностей і важливих документів. Орден мав власні грошові резерви, які ще з 1130 року використовувалися з користю у формі позик під відсотки²⁴.

Тамплієри також брали участь у міжнародній торгівлі, зокрема в імпорті та експорті предметів розкоші. Вони створили мережу торговельних пунктів по всій Європі, що дозволило імпортувати товари зі Сходу та експортувати товари до Західної Європи. Ця торгова мережа допомогла ордену отримати значні доходи, які вони використовували для підтримки своїх військових операцій і розширення свого впливу.

Тамплієри також розвинули систему сільськогосподарських маєтків, які виробляли їжу та інші необхідні ресурси для ордену. Маєтками управляли брати-миряни та кріпаки, які обробляли землю та вирощували врожай, худобу та інші ресурси. Тамплієри використовували доходи, отримані від цих маєтків, для підтримки своєї діяльності та забезпечення потреб своїх членів.

Тамплієри навіть дозволяли людям вносити гроші в один монастир і, за умови, що вони могли показати відповідний лист, переказувати, а потім знімати еквівалентні гроші з іншого монастиря²⁵. В іншому ранньому банківському сервісі люди могли мати те, що сьогодні називали б поточним рахунком у тамплієрів, сплачуючи регулярні депозити та домовляючись про те, щоб тамплієри виплачували фіксовані суми від імені власника рахунку тому, хто був призначений.

До XIII ст. тамплієри стали настільки досвідченими банкірами, яким довіряли, що королі Франції та інші дворяни зберігали свої скарбниці при Ордені. Королі та вельможі, які розпочинали хрестові походи до Святої Землі, щоб заплатити своїм військам на місці та задовольнити потреби в продовольстві, часто пересилали великі суми готівки тамплієрам, які пізніше могли бути вилучені в Леванті.

---

²⁴ Riley-Smith, J. *The Oxford Illustrated History of the Crusades*. Oxford University Press, 2001. 470 p., p.302-305

²⁵ Phillips, J. *The Crusades, 1095-1204*. Routledge, 2014. 442 p., p.96-98

Тамплієри навіть позичали гроші правителям і, таким чином, стали важливим елементом дедалі складнішої фінансової структури Європи пізнього середньовіччя.

Печатка тамплієрів відігравала значну роль у їхніх фінансових справах у середньовічний період. Будучи потужною військовою та фінансовою організацією, тамплієри накопичили значні багатства та провели масштабні фінансові операції по всій Європі та Святій Землі.

У фінансових питаннях тамплієри використовували свої печатки на різних документах, включаючи хартії, контракти, квитанції та листи. Ці печатки, як правило, виготовлялися з воску або свинцю та мали унікальний малюнок.

Здійснюючи фінансові операції, тамплієри ставили печатку на важливі документи, щоб засвідчити їхню підтримку та гарантувати дійсність вмісту. Ця печатка служила формою офіційної ідентифікації та автентифікації, підтверджуючи довіру до тамплієрів як до надійної фінансової установи²⁶.

Наприклад, це гарантувало, що кошти чи активи, довірені тамплієрам, будуть надійно зберігатися та управлятися ними. Коли лицар або представник тамплієрів отримував депозити або здійснював платежі від імені Ордену, вони ставили печатку на відповідних документах, щоб підтвердити легітимність і можливість відстеження транзакції²⁷.

Крім того, печатка використовувалася для авторизації та підтвердження створення фінансових інструментів, таких як акредитиви або векселі. Ці інструменти дозволяли тамплієрам або їхнім клієнтам переказувати кошти на великі відстані, сприяючи торгівлі та комерції. Наявність печатки тамплієрів на таких інструментах створювала довіру купцям і торговцям, оскільки гарантувала фінансову підтримку та цілісність угоди.

Отже, печатка ордену тамплієрів є одним із найбільш знакових і впізнаваних символів середньовічного світу. Найпоширеніший дизайн

---

²⁶ Forey, A. (2001). The Letters of the Last Two Templar Masters. *Nottingham Medieval Studies*, 45, 145-171.

²⁷ Borchardt, K. (2017). Templar charters and charters for the Templars: self-promotion versus the image of the Order. In *The Templars and Their Sources* (pp. 49-63). Routledge.

представляв двох лицарів верхи на одному коні, символізуючи обітницю тамплієрів щодо бідності та їхнє згуртоване братство. Це простий, але потужний дизайн із зображенням двох лицарів верхи на одному коні з прапором над їхніми головами з девізом ордену «Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam», що перекладається як «Не нам, не нам, Господи, але імені Твоєму слава». Печатка є символом цінностей ордену, його військової доблесті та відданості християнству.

Печатка тамплієрів була вперше використана на початку XII століття і швидко стала потужним символом авторитету та впливу ордену.

Рис. 1. Печатка ордену тамплієрів²⁸

Печатка використовувалася для підтвердження автентичності документів і позначення володінь ордену, включаючи його величезну мережу замків, церков та іншої власності по всій Європі та на Близькому Сході. Печатка також використовувалася для позначення орденської скарбниці, яка була однією з найбільших і найдосконаліших фінансових систем свого часу.

Використання печатки було тісно пов'язане з ієрархічною структурою ордену. Печатка була виключною власністю великого магістра, який був главою ордену і відповідав за його адміністрування та управління, і її використання ретельно охоронялося, щоб запобігти підробці або неправомірному використанню.

²⁸ Templars: a two hundred years history URL: <https://www.templars-route.eu/en/templars-a-two-hundred-years-history/>

Військова організація ордену тамплієрів була створена для підтримки їх основної мети — захисту християнських паломників, які подорожують до Святої Землі.

На вершині організації перебував великий магістр, який відповідав за прийняття стратегічних рішень і нагляд за адміністрацією ордену. Великому магістру допомагав ряд високопоставлених чиновників, у тому числі сенешаль, який керував фінансовими справами ордену, і маршал, який контролював військові дії²⁹.

Нижче за високопосадовцями стояли лицарі, які становили кістяк військової сили тамплієрів. Лицарі поділялися на дві категорії: монастирські лицарі, які базувалися в штаб-квартирі тамплієрів в Єрусалимі, і неконвентуальні лицарі, які базувалися в різних регіональних комендатурах. Лицарі повинні були дати обітницю бідності, що означало, що вони не могли володіти особистим майном і повністю залежали від ресурсів ордену.

Однією з унікальних особливостей військової організації тамплієрів була їхня опора на мережу фортець і замків по всій Святій землі. Тамплієри побудували значну кількість замків і фортець для захисту християнських паломників та їхніх інтересів. Ці замки були розроблені, щоб витримувати облоги та надавати безпечний притулок мандрівникам.

Тамплієри також заснували систему комендантів по всій Європі, які слугували центрами вербування та навчальними майданчиками для нових лицарів. Командори відповідали за збір коштів і пожертвувань для підтримки операцій тамплієрів у Святій Землі³⁰.

Військові успіхи тамплієрів були частково зумовлені їхньою новаторською тактикою та передовою зброєю. Вони були відомі своєю майстерністю у використанні важкої кавалерії та використанням арбалета, який на той час був новою революційною зброєю. Тамплієри також вміли

²⁹ Templars: a two hundred years history URL: <https://www.templars-route.eu/en/templars-a-two-hundred-years-history/>

³⁰ Nicholson, Helen J. *The everyday life of the Templars: The Knights Templar at home*. Fonthill Media, 2017. 352 p., p.214-216

вести облогу війну, використовуючи свої фортеці та замки, щоб витримувати тривалі облоги та відбивати нападників.

Рекрути надходили з усієї Західної Європи, хоча Франція була найбільшим окремим джерелом. Вони були мотивовані почуттям релігійного обов'язку захищати християн всюди, але особливо Святу Землю та її священні місця, як покаєння за скоєні гріхи, як засіб гарантувати вхід на небо, або більш земні причини, такі як пошук пригод, особиста вигода, соціальне просування або просто регулярний дохід і гідне харчування.

Рекрути повинні були бути вільними людьми законного походження, і якщо вони бажають стати середньовічними лицарями з 13 століття вони мали лицарське походження. Хоча рідко, одружений чоловік міг приєднатися за умови згоди його дружини.

Очікувалося, що багато новобранців зроблять значну пожертву при вступі до ордену, і оскільки борги були ні-ні, фінансовий стан новобранця, безсумнівно, враховувався.

Хоча деякі неповнолітні таки приєдналися до ордену (надісланих батьками, звичайно, в надії на корисну військову підготовку для молодшого сина, який не успадкує родинний маєток), більшості новобранців тамплієрів було близько 20 років³¹.

Іноді призовники приходили не в такому ранньому віці. Прикладом є великий англійський лицар сер Вільям Маршал (пом. 1219), який, як і багато дворян, вступив до ордену незадовго до своєї смерті, залишив їм гроші у своєму заповіті, і тому був похований у церкві Темпл у Лондоні³².

В ордені було два ранги: лицарі та сержанти, причому остання група включала невійськового персоналу та мирян. Найбільше призовників було для другої групи. Дійсно, число лицарів в ордені було напрочуд мало. Одночасно було, мабуть, лише кілька сотень повноправних лицарів-тамплієрів, іноді досягаючи 500 лицарів у часи інтенсивної війни .

³¹ Seward D. The Monks of War: The Military Religious Orders. Penguin Books, 1995. 398 p.

³² Norwich, J. J., 2012. Absolute Monarchs: A History of the Papacy, London: Random House, 528 p., p. 216

Ці лицарі були б значно перевершені іншими солдатами, які використовувалися орденом, такими як піхота (сержанти або новобранці з васальних земель) і найманці (особливо лучники), а також сквайри, вантажники та інші особи, які не воювали. Серед інших членів ордену були священики, ремісники, робітники, слуги та навіть деякі жінки, які були членами дочірніх жіночих монастирів.

Фінансові ресурси та досвід тамплієрів у військовій справі та фінансах зробили їх однією з найбагатших та впливовіших організацій свого часу. Вони змогли накопичити значні багатства завдяки своїм військовим та торговим операціям і своїм сільськогосподарським маєткам. Це багатство дозволяло їм підтримувати військові дії та поширювати свій вплив на всю Європу.

Незалежно від причин їхнього падіння, спадщина тамплієрів продовжує жити. Їх військова та фінансова організація встановила стандарт для інших військових орденів і вплинула на розвиток сучасної банківської справи та фінансів. Їхня військова тактика та використання передової зброї проклали шлях до сучасної військової стратегії.

РОЗДІЛ 2. ТАМПЛІЄРИ І ФРАНЦУЗЬКА МОНАРХІЯ

2.1. Прихід до влади Філіпа IV і його політичний курс

Філіп IV зійшов на французький престол у 1285 році, успадкувавши королівство, яке боролось з політичними проблемами. Франція була залучена в територіальні суперечки, перед зовнішніми загрозами та переживала внутрішні конфлікти. Філіп IV прагнув зміцнити королівську владу та централізувати владу, прагнучи зміцнити французьку монархію. Цей політичний клімат створив основу для його пізнішої конфронтації з Орденем тамплієрів³³.

Філіп IV, відомий як Справедливий, представляє собою контрастний образ монарха, який одночасно є могутнім і бентежним. Коли він був коронований 5 жовтня 1285 року, він пообіцяв захищати мир і справедливість і боротися з еретиками.

Він мало подорожував, створив ефективну адміністрацію, оточив себе експертами-криміналістами, які зробили завдяки йому гарну кар'єру, і радниками, які присвятили його справі тіло і душу: П'єр Флот і Енгерран де Маріньї, Гійом де Ногаре, Гійом де Плазіан а також Ломбард, який зробив себе незамінним у пошуку вирішення його фінансових проблем.

Під час свого правління Філіп IV зіткнувся зі значними фінансовими труднощами. Французька монархія була обтяжена зростаючими боргами та обмеженими ресурсами. Щоб полегшити це скрутне становище, Філіп IV застосував різноманітну фіскальну політику, включаючи збільшення податків і маніпулювання валютою. Багатство та величезні ресурси Ордену тамплієрів стали привабливою мішенню для короля, що спонукало його до дій, які зрештою призвели до падіння тамплієрів.

Протягом приблизно п'ятнадцяти років у царині розгорнулася низка важливих подій, які мали далекосяжні наслідки для політичного,

---

³³ Strayer, Joseph R. *The Reign of Philip the Fair*, Princeton: Princeton University Press, 1980. 480 p.

економічного та соціального ландшафту того часу. Ці події характеризувалися консолідацією влади, змінами в суспільній динаміці та фінансовими проблемами, що мало глибокий вплив на Орден тамплієрів та його історичний контекст.

Одним із ключових аспектів цього періоду були зусилля монарха встановити та утвердити свою владу над своїми васалами³⁴. Повернувши своїх васалів до влади, король намагався відновити контроль і зменшити вплив місцевої знаті. Одночасно король Англії був усунутий від влади, демонструючи розширення впливу французької монархії та її прагнення до гегемонії.

Ключовим елементом процесу централізації було запровадження нових податків. Цей крок мав на меті полегшити фінансові труднощі, з якими зіткнулася монархія, і забезпечити консолідацію влади. Ці податки, однак, мали наслідки для населення та додавали тягаря, який відчуває населення в цілому.

Намагання монархії також включали упокорення духовенства. Влада і вплив духовенства були обмежені, що послаблювало його права і встановлювало панування монархії в релігійних питаннях. Цей крок ще більше зміцнив абсолютний контроль монарха та підірвав традиційні привілеї та авторитет церкви.

Тим не менш, з плином століття царство пережило бурхливі часи та зіткнулося з низкою викликів. Глибокі суспільні зміни та дефіцит дорогоцінних металів призвели до монетарної напруги. Фінансисти тієї епохи боролися з цими економічними змінами та працювали над розумінням і пом'якшенням викликів, які вони створювали. Також з'явилася конкуренція з боку італійських міст і держав Північної Європи, що загрожувало основам французької економіки. Цей зовнішній тиск поставив під загрозу економічну стабільність королівства та вимагав нових стратегій адаптації та конкуренції.

---

³⁴ Garnier, F. (2023). A History of Taxation in the Kingdom of France (Twelfth to Fifteenth Centuries): Policies, Rules and Practices. In Portugal in a European Context: Essays on Taxation and Fiscal Policies in Late Medieval and Early Modern Western Europe, 1100-1700 (pp. 177-200).

У відповідь на фінансовий дефіцит монархія звернулася до розвитку прямих податків. Однак ці заходи посилили навантаження на населення, не вирішуючи ефективних фінансових проблем. Запровадження прямих податків виснажило ресурси населення, загостривши соціальну та економічну нерівність³⁵.

Ці події заклали основу для історичного контексту, в якому діяв Орден тамплієрів. Консолідація влади монархією, зміни в суспільних структурах і фінансові труднощі мали глибокі наслідки для Ордену.

Тамплієри опинились у мінливому політичному та економічному ландшафті, де монархія намагалася здійснювати контроль і вирішити фінансові проблеми. Ця динаміка зрештою призвела до подальшого переслідування та придушення Ордену тамплієрів, оскільки монархія прагнула використати їхні багатства та вплив для полегшення власних фінансових труднощів.

В історичному контексті правління Філіпа Красивого розгорнулася низка подій, які мали значний вплив на різні верстви суспільства, включаючи ломбардців, євреїв, тамплієрів, французьке лицарство, Аквітанію та ширший ландшафт монархічної централізації. Ці події були зумовлені бажанням короля зміцнити свою королівську владу, утвердитися як релігійний лідер і поповнити скарбницю королівства методами, які сприймалися як несправедливі.

Філіп Прекрасний почав з нападу на ломбардців, групу італійських банкірів, які накопичили значні багатства та вплив. Своїми діями Філіп намагався отримати фінансові ресурси від ломбардців, зміцнюючи тим самим свою владу. Цей початковий крок створив основу для наступних дій проти інших груп³⁶.

---

³⁵ Ward, E. J. (2022). *Royal Childhood and Child Kingship: Boy Kings in England, Scotland, France and Germany*, с. 1050–1262 (Vol. 120). Cambridge University Press

³⁶ Нагорна, Т. (2022). Еволюція державно-правового статусу французьких монархів династії капетингів. Збірник матеріалів XXV наукової конференції здобувачів вищої освіти факультету історії та географії. Квітень 2022 року. Полтава: ІВЦ ПНПУ, 2022. 287 с., с.162

Наслідуючи своїх попередників Філіпа Августа та Людовіка Святого, Філіп Красивий проводив антиєврейську політику. Він вигнав євреїв із королівства, виправдовуючи свої дії засобом консолідації свого релігійного лідерства та просування своїх головних цілей централізації та фінансової стабільності. Ці заходи, однак, викликали етичні та моральні занепокоєння, оскільки вони були зумовлені насамперед бажанням влади та фінансової вигоди.

Наслідки цих дій були неоднозначними. Хоча тамплієри, могутній і багатий орден, справді були знищені, їхня смерть не залишилася без наслідків. Жорстока поразка Золотих Шпор, битва, що відбулася у Фландрії, призвела до значних втрат французького лицарства. Ця поразка послабила військову силу королівства та мала наслідки для майбутніх конфліктів, таких як Столітня війна, яка виникне в наступні роки. Крім того, спроби Філіпа посилити свій контроль над Аквітанією виявилися невдалими, оскільки регіон залишався під владою Англії, що посилювало напруженість і конфлікти між Францією та Англією³⁷.

Водночас процес монархічної централізації, розпочатий Філіпом Красивим, мав далекосяжні наслідки. Хоча це було спрямовано на консолідацію влади та встановлення більш централізованої держави, це викликало невдоволення серед великих сеньйорів, які відчували, що їхня влада та привілеї були підірвані. Буржуазія, яка репрезентувала міський середній клас, що формувався, також висловлювала опозицію до зростання могутності монархії, оскільки це загрожувало їхнім власним економічним інтересам і автономії. Крім того, селянство, часто обтяжене великими податками та феодалними повинностями, зазнало негативних наслідків централізації, що призвело до заворушень і потенційних повстань.

Відносини між Філіпом IV і папством були позначені напругою та боротьбою за владу. Папство, під керівництвом Папи Боніфация VIII,

---

³⁷ Strayer, Joseph R. Philip the Fair--A "Constitutional" King. *The American Historical Review*. Published By: Oxford University Press. Vol. 62, No. 1 (Oct., 1956), pp. 18-32

прагнуло зберегти свій авторитет і незалежність від світських правителів. Проте Філіп IV був сповнений рішучості встановити свій контроль над Церквою в межах свого королівства. Цей конфлікт мав значні наслідки для Ордену тамплієрів, оскільки на дії Філіпа IV вплинуло його бажання отримати важелі впливу на папство³⁸.

Конфлікт із папством набув бурхливого характеру. Тем для протистояння не бракувало. Це було так само питання фінансів (король збирав податки, які, на думку духовенства, мали надходити йому), як і питання переваги мирського над духовним або хрестового походу (радники короля наполягали на необхідності об'єднати ордени, для більшої ефективності на землі). Коли почали з'являтися доноси проти тамплієрів, Філіп Красивий використав привід, щоб вжити заходів проти Папи та вирішити питання про конкуренцію між орденами. Опинившись у лещатах у цій боротьбі, яка була поза їхнім контролем, тамплієри, більше володіючи зброєю, ніж правовими концепціями, не змогли ефективно відповісти на напади.

Протягом історичного періоду правління Філіпа Красивого він стратегічно використовував різні тактики, щоб зміцнити свою владу та заручитися підтримкою різних верств суспільства. Один із його ключових союзів був із поступливим французьким духовенством, на політичну та релігійну підтримку якого він покладався. Культивуючи цей союз, Філіп мав на меті зміцнити свою позицію та легітимність у конфлікті з папою.

Щоб ще більше зміцнити свою владу, Філіп застосував хитрий політичний маневр, скликавши нову асамблею, відому як штати. Ці збори об'єднували три прошарки суспільства: духовенство, дворянство та міську буржуазію. Залучаючи всі три групи, Філіп прагнув отримати широку підтримку для своїх дій і політики, особливо в боротьбі проти папи. Цей крок також був відтворений у його підході до тамплієрів пізніше.

---

³⁸ Takayama Hiroshi The local administrative system of France under Philip IV (1285–1314) - baillis and seneschals. Faculty of Letters, University of Tokyo, Hongo 7-3-1, Bunkyo-ku, Tokyo 113, Japan

У 1303 році ця складна політична динаміка призвела до сумнозвісного нападу на Ананьї, під час якого папі Боніфацію VIII фізично погрожували Вільгельм Ногаретський, довірений радник Філіпа, та його італійські союзники. Важливо відзначити, що Боніфацій VIII помер незабаром після інциденту, але його наступник, Папа Бенедикт XI, також помер протягом року. Згодом на папський престол зійшов новий папа Климент V. Климент V, родом із Бордо, виявився стійкою фігурою, незважаючи на часті напади хвороб. Його сила і рішучість перевершили очікування.

Ці події розкривають заплутану мережу політичного маневрування та динаміку влади між Філіпом Красивим, французьким духовенством, папством і тамплієрами. Покладення Філіпа на поступливе французьке духовенство та його спритне використання політичних інститутів, таких як збори штатів, дозволили йому отримати підтримку та легітимність у його конфліктах як з папою, так і з тамплієрами. Напад на Ананьї ознаменував значний перелом у боротьбі за владу між монархією та папством, що зрештою призвело до обрання Климента V, який зіграє центральну роль у подальших подіях навколо Ордену тамплієрів.

Призначивши Філіпа де Маріньї, брата свого близького радника Енгерана, на чолі могутнього архієпископства Сенс, який на той час керував Парижем, він знав, що останній зробить усе можливе, щоб зупинити контратаку. Проте впертість короля проти тамплієрів мала неоднозначний успіх за межами Франції³⁹.

Після смерті короля країна пережила жахливий голод, деградація державних рахунків, девальвація валюти, не кажучи вже про бурхливе зведення рахунків у його оточенні. На зорі його правління дворяни повісили колишнього камергера його батька П'єра де ла Бросса. 13 квітня 1315 року власний камергер Філіпа Красивого, Ангерран де Маріньї, останній прокурор ордену тамплієрів, лише через п'ять місяців після смерті короля. Сам Філіп

---

³⁹ Takayama Hiroshi The local administrative system of France under Philip IV (1285–1314) - baillis and seneschals. Faculty of Letters, University of Tokyo, Hongo 7-3-1, Bunkyo-ku, Tokyo 113, Japan

помер з відкритими очима 29 листопада 1314 року після того, що було схоже на інсульт, під час полювання в лісі Халатте⁴⁰.

Отже, події правління Філіпа Красивого мали глибокий вплив на різні аспекти суспільства. Хоча король мав на меті зміцнити свою владу, встановити релігійне лідерство та вирішити фінансові потреби королівства, наслідки були складними та багатограними. Тамплієри були знищені, французьке лицарство зазнало удару, Аквітанія залишилася під контролем Англії, зросло невдоволення серед знаті, буржуазії та селянства. Ці події створили основу для подальших конфліктів і напруженості в наступні роки, сформувавши політичний, соціальний та економічний ландшафт середньовічної Франції.

2.2. Тамплієри і французькою монархія: від підтримки до конфлікту

Відносини між Ордену тамплієрів і французькою монархією в перші роки існування Ордену відіграли вирішальну роль у формуванні піднесення та впливу тамплієрів. У цьому підрозділі досліджується багатогранна взаємодія між тамплієрами та французькою монархією, підкреслюючи такі ключові аспекти, як патронат, фінансова підтримка та політичні альянси. Вивчення цих раних стосунків дає цінну інформацію про заснування тамплієрів, зростання та можливе зв'язування з французькою монархією.

З самого початку тамплієри користувалися заступництвом і підтримкою французької монархії. Гуго де Пайєн, один із засновників Ордену, підтримував тісні зв'язки з французьким двором і отримав значну підтримку від короля Людовика VII та його королеви Елеонори Аквітанської. Це раннє королівське схвалення не лише забезпечувало тамплієрів фінансовими ресурсами, але й надавало Ордену легітимності та престижу. Це дозволило

---

⁴⁰ Barber, Malcolm. (2006). *The Trial of the Templars*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. 408 p., p.143

тамплієрам утвердитися як шанована та впливова військово-релігійна установа в царстві⁴¹.

На Великдень 1147 року 130 тамплієрів зібралися в Парижі як частина величезної армії, яка зібралася, щоб приєднатися до Другого хрестового походу, щоб звільнити місто Едесса у Святій Землі.

Очоловав французьких хрестоносців король Людовик VII, чие особисте благочестя було такою ознакою його королівства, що його дружина, надзвичайно розумна південна герцогиня Елеонора Аквітанська, іноді задавалася питанням, чи вийшла вона за ченця, а не за короля⁴². Натовп, який прийшов побачити короля, проливав сльози і читав молитви. Такого хрестового запалу на Заході не було протягом 50 років.

Мало-помалу, у міру того, як війська Людовика пробиралися на схід, стало ясно, що його армія насправді була лише благочестивим, але некомпетентним натовпом. Якби не Лицарі Храму, вони, швидше за все, ніколи б не потрапили в поле зору Святої Землі.

Французи прибули до Константинополя восени, а потім вирушили через Малу Азію до північної Сирії. Дорога пролягала через дику й непривітну місцевість, усіяну трупами німецьких хрестоносців, які полягли там минулого року й досі лежали непоховані.

8 січня 1148 року вони вийшли на складну гірську місцевість гори Кадмус. Літописець і очевидець Одо з Деуля писав про неї як про «прокляту гору, круту й скелясту», яка вимагала, щоб довгий потяг тварин, возів, піхотинців і вершників перетнув «хребет настільки високий, що його вершина, здавалося, торкалася неба й потік у порожнисту долину вниз, щоб спуститися в пекло»⁴³.

Спроба вести величезний натовп через гірський хребет виявилася не під силу Людовику VII. На жаль, він дозволив своїй армії розділитися та

⁴¹ Jones D. From Pilgrim Bodyguards to Master Warriors From Pilgrim Bodyguards to Master Warriors URL: <https://www.history.com/shows/knightfall/pages/from-pilgrim-bodyguards-to-master-warriors>

⁴² Strayer, Joseph. (1980). The Reign of Philip the Fair. Princeton, NJ: Princeton University Press.

⁴³ Barber, Malcolm. (2006). The Trial of the Templars. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. 408 p., p.201

перетнути вершину гори Кадмус трьома групами, розташованими в шаховому порядку. Це було відкриття, на яке чекали турки, що стежили за французами. Вони впали на багажний караван і вирізали його беззбройних наглядачів.

Пізніше Одо з Дюля описав паніку, яку він відчув, коли турки «штурхали й різали, а беззахисний натовп тікав або впав, як вівці»⁴⁴. Сам Луї мало не був убитий; він уникнув наскоку турецьких нападників лише тим, що піднявся на скелю, вкриту корінням дерев, і відбивав своїх нападників своїм мечем, поки ті не втомилися від переслідування й не поїхали.

Тамплієри, набагато краще навчені реаліям бойових дій на Сході, ніж їхні товариші, пройшли через поразку на горі Кадмус у надзвичайно гарній формі. Хоча більшість королівських військ були схильні до непокори та паніки, тамплієри витратили час і зусилля, допомагаючи оточуючим вижити після турецького нападу.

Можливо, найголовніше те, що контингент тамплієрів очолював французький магістр Еверард з Барреса, якому король Луї довіряв. Тепер вплив Еверарда на короля та очевидна перевага його людей над рештою армії змінили всю експедицію, оскільки Луї зробив щось надзвичайно дивовижне: він передав ефективне командування всією місією тамплієрам. Це дозволило їм реорганізувати військову структуру, взяти під контроль тренування та тактику та — що є найнезвичайнішим із усіх — тимчасово залучити до ордену кожен особу з великої королівської сім'ї, від найпідлішого паломника до наймогутнішого лицаря.

Раптом тамплієри перестали бути невеликим, але компетентним загоном у більшій французькій армії Другого хрестового походу. Вони були її провідниками, і кожен, хто йшов за ними, принаймні на кілька тижнів був братом.

Тамплієр на ім'я Гілберт отримав загальне командування. Звичайні французькі лицарі були сформовані на відділи по 50 осіб, кожним з яких

---

⁴⁴ Barber, Malcolm. (2006). *The Trial of the Templars*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. 408 p., p.204

командував один тамплієр, який підпорядковувався Гілберту. Незабаром нове командування почало навчати війська мистецтву боротьби з турками.

«Нашим людям було наказано терпіти атаки ворогів, поки вони не отримають наказ; і при відкритті негайно відійти... Коли вони це навчилися, їх також навчили порядку маршу, щоб хтось попереду не кинувся в тил і вартіві на флангах не розладналися... Ті яких природа чи доля зробила піхотинцями... були підведені в самий тил, щоб своїми луками протистояти стрілам ворогів»⁴⁵.

Це не було великим тактичним нововведенням. Дійсно, той факт, що послідовників Людовика потрібно було навчити базовому розташуванню військ і дотриманню наказів офіцерів, показує, наскільки жахливо невідповідними були хрестоносці.

Таким чином, маючи невелику структуру та твердий наказ своїх нових командирів тамплієрів, армія хрестоносців спустилася з гір і раділа досягненню низин.

З цього моменту тамплієри стали видатними агентами в політичній і військовій історії християнських держав хрестоносців. Вони розробили мережу замків, набір військових протоколів та інституційну експертизу, необхідну для виконання свого завдання.

Вони також зіткнулися з деякими з найнезвичайніших персонажів у всій історії хрестових походів, у тому числі з жалюгідним проказеним королем Єрусалиму Балдуїном IV, найвідомішим мусульманським султаном, який коли-небудь жив, Саладіном і Річардом Левове Серце, чия довіра та опора про провідних чиновників тамплієрів запропонував напрям ордену в 13 столітті.

Навіть зазнавши поразки, тамплієри виглядали як ідеалізовані хрестоносці. Коли тамплієр Яків Майле загинув від рук сарацинів у битві під Крессоном у 1187 році, його смерть перетворилася на християнську народну казку, а його труп став джерелом святих мощей.

---

⁴⁵ Nicholson H. The Knights Templar: A New History. Sutton Publishing, 2001. 280 p.

Деякі шанувальники посипали пилом тіло, а потім посипали ним собі голови, сподіваючись, що це заразить їх доблестю мерця. Один чоловік відрізав свої геніталії «і зберіг їх у безпеці для народження дітей, щоб навіть після смерті члени чоловіка — якби це було можливо — народили спадкоємця з такою ж мужністю, як він»⁴⁶.

Захищені королівським патронатом і папською прихильністю, тамплієри почали збільшувати свої земельні володіння, розширювати свій портфель власності та користуватися вигідними податковими пільгами, що зробило їх приголомшливо багатими та фінансово розвиненими.

Фінансові зв'язки тамплієрів із французькою монархією сприяли їхньому ранньому розвитку. Король Людовик VII і наступні монархи надали Ордену численні привілеї, включаючи звільнення від податків, право отримувати пожертви та доступ до королівських доходів. Ці поступки дозволили тамплієрам накопичити значні багатства та придбати великі земельні володіння по всій Франції. Французька монархія визнавала економічний потенціал тамплієрів і бачила цінність узгодження своїх інтересів з Орденем.

Окрім фінансової підтримки, тісний зв'язок тамплієрів із французькою монархією мав значні політичні наслідки. Тамплієри стали корисним інструментом для французької монархії для зміцнення влади та розширення впливу, особливо в контексті хрестових походів. Король Людовик VII та його наступники уклали союзи з тамплієрами для просування своїх стратегічних інтересів у Святій Землі. Військова доблесть тамплієрів і широка мережа забезпечили французьку монархію могутньою та вірною силою для просування своїх починань у хрестових походах.

2.3. Протистояння королівської влади і ордену тамплієрів

---

⁴⁶ Karlheinz, B., 2006. Der Ordensstaat Preußen und der Niederrhein – insbesondere Geldern, Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein, N 209, s. 139- 216

Хоча перші відносини між тамплієрами та французькою монархією були загалом позитивними, з часом виникли напруження та конфлікти. Оскільки тамплієри зростали в багатстві та впливі, їхній незалежний статус і звільнення від світської влади викликали занепокоєння серед деяких французьких правителів. Зростання автономії тамплієрів у поєднанні з їхніми величезними ресурсами зробили їх потенційною загрозою для королівської влади та контролю.

У 1220 році минуло рівно століття з того часу, як Гуго Пейнський заснував орден бідних лицарів Храму Соломона в Єрусалимі. За ці 100 років тамплієри перетворилися з бідних пастухів паломницьких доріг, залежних від благодійності однопаломників щодо їжі та одягу, на самостійне воєнізоване угруповання без кордонів, яке фінансується великомасштабним управлінням маєтками⁴⁷.

На початку 13 століття вони були політичними гравцями з контактами при королівських дворах по всій Європі та майновими магнатами, чий маєтки простягалися від Шотландії до Сицилії. Вони також стали досвідченими солдатами, які могли дозволити собі будувати гігантські десантні бази в зонах військових дій, і фінансовими експертами, кооптованими до бюрократичної машини провідних королівств християнського світу.

Тамплієрів поважали й цінували в усьому християнському світі, але їх уже не можна було вважати радикальними, безкомпромісними аскетами. Їхній великий магістр, яким у 1220 році був Петро з Монтейгу, згідно з правлінням тамплієрів, мав право на вражаюче оточення, включаючи чотирьох бойових коней, до чотирьох в'ючних тварин і особисту свиту, включаючи капелана, клерка, камердинера, сержанта, коваль, перекладач-сарацин, кухар, команда охоронців із трьох осіб і сирійський найманець, відомий як туркопол⁴⁸. Крім того, він мав сейф для зберігання всіх своїх цінностей і міг отримати доступ

---

⁴⁷ Seward D. *The Monks of War: The Military Religious Orders*. Penguin Books, 1995. 398 p

⁴⁸ 1. Read P. *Knights Templar: A Secret History*. Da Capo Press, 2000. 300 p.

до окремої кімнати для власного використання в будь-якому палаці тамплієрів, який він відвідував.

Тим часом роль тамплієрів у русі хрестових походів була такою ж сильною, як ніколи. У 1220 році кілька сотень тамплієрів можна було знайти табором на околиці міста Дамієтта в дельті Нілу, де вони перебували більше двох років. Вони брали участь у П'ятому хрестовому поході, який проповідував папа Інокентій III з метою змусити поступок у Святій Землі від султана Єгипту та Сирії Аль-Каміля.

З тих пір, як Інокентій III проголосив П'ятий хрестовий похід, брати тамплієри допомагали збирати папський податок, відомий як двадцятий. Вони входили до складу комісії разом із госпітальєрами (членами іншого військового ордену, заснованого в Єрусалимі приблизно в той самий час, що й тамплієри), щоб звітувати про гроші, зібрані по всьому християнському світу. Ці гроші були розподілені на регіональній основі, щоб дати можливість якомога більшій кількості людей приєднатися до хрестового походу.

Тамплієри, яких офіційно називали бідними лицарями храму Соломона, заробили величезний стан, торгуючи всім: від зерна та вина до політичних в'язнів і рабів.

Лист, написаний наступником Інокентія, папою Гонорієм, ілюструє, наскільки тамплієри та госпітальєри були залучені в основну інфраструктуру фінансових переказів. Гонорій був стурбований тим, щоб жоден із податків хрестового походу, необхідний для передової лінії війни, не досяг Єгипту через Рим, щоб не було жодних припущень про папську корупцію чи незаконне привласнення коштів.

Тамплієри та госпітальєри були ідеальними агентами. Гонорій у своєму листі визнав, що військові ордени справді здатні переміщувати значні суми. Потім він перерахував деякі з останніх переїздів тамплієрів з Європи до Дамієтти:

«Оскільки ми звикли надсилати податки та інші гроші частіше через братів Храму та Лікарні, у нас немає інших посередників, яким, здається, ми могли б більше довіряти»⁴⁹, — писав Гонорій.

Рис. 2. Карта із зображенням власності тамплієрів у Західній Європі, бл. 1147⁵⁰

У листах, надісланих в інші місця під час П'ятого хрестового походу, Гонорій дотримувався подібної позиції, попереджаючи своїх кореспондентів, що вони повинні не звертати уваги на чутки про корупцію чи неналежність,

⁴⁹ Borić, L. (2022). The Crusades-A Templar Viewpoint. *Pleter: Časopis udruge studenata povijesti*, 5(5), 195-208

⁵⁰ Benzecry, G. F., & Shera, M. (2023). The king's gambit: Rationalizing the fall of the templars. *Rationality and Society*, 35(2), 167-190.

спрямовану проти орденів, оскільки «якщо тамплієри та госпітальєри не витрачали щодня гроші на своїх сержантів, своїх арбалетників та інші необхідні комбатанти... армія була б абсолютно не в змозі залишитися в Дамієтті»⁵¹.

Парадоксально, але хоча вони були однією з найбагатших організацій середньовічного світу, братам-тамплієрам теоретично було заборонено мати при собі будь-які власні гроші або купувати щось, що їм не було спеціально наказано. Порушники правил будуть викинуті з порядку. І якби після смерті брата при ньому знайшли якісь гроші, він би вважався таким, що вкрав їх і відмовився від християнського поховання, відправивши свою душу просто в пекло.

Завдяки своїй фінансовій кмітливості тамплієри невдовзі взяли на себе дедалі більше відповідальності за безпеку держав хрестоносців, зв'язавши їх із деякими з найпам'ятніших персонажів 13 століття. Серед них святий французький король Людовик IX, з яким вони чудово порозумілися, і Фрідріх II Гогенштауфен, вільнодумний імператор Священної Римської імперії, який проголошував себе королем Єрусалиму, але негайно розпочав війну проти людей, яким було доручено захищати це⁵².

Однак кінець також був близький, і в п'ятницю, 13 жовтня 1307 року, тамплієри були раптово й жорстоко повалені в результаті одного з найстрашніших політичних нападів Середньовіччя. Події, що привели до цього доленосного дня, ґрунтувалися на складній мережі причин, які протягом деякого часу виникали між королем Франції Філіпом IV і тамплієрами.

Однією з головних причин конфлікту між Філіпом IV і тамплієрами було питання фінансів⁵³. Тамплієри, як багатий і впливовий військово-релігійний орден, за ці роки накопичили значні багатства та владу.

---

⁵¹ Borić, L. (2022). The Crusades-A Templar Viewpoint. *Pleter: Časopis udruge studenata povijesti*, 5(5), 195-208

⁵² Wise, T. *Armies of the Crusades*. Osprey Publishing, 1978. 144 p

⁵³ Ferris E (1902) The financial relations of the knights templars to the English crown. *The American Historical Review* 8(1): 1-17

Вони володіли величезними маєтками, отримували щедрі пожертви від дворян і монархів і керували розгалуженою банківською мережею. Ця фінансова незалежність і процвітання зробили тамплієрів спокусливою мішенню для Філіпа, який зіткнувся зі значними економічними труднощами, включаючи зростання боргів і потребу в коштах для фінансування своїх амбіцій.

Філіп побачив можливість зміцнити власну скарбницю та підірвати вплив тамплієрів, захопивши їхні багатства. Проте величезні ресурси тамплієрів також зробили їх потенційною загрозою для влади монарха. Їхня фінансова автономія дозволяла їм діяти поза традиційними феодалськими структурами, роблячи їх менш залежними від заступництва Філіпа. Це стало викликом його централізаційним зусиллям і його баченню сильного та об'єднаного Французького королівства під його контролем.

Іншим важливим фактором, що сприяв конфлікту, було зростання недовіри та підозри навколо тамплієрів⁵⁴. Чутки та звинувачення в ересі, корупції та аморальних звичаях почали поширюватися Європою. Хоча достовірність цих звинувачень залишається предметом дискусій, вони зіграли вирішальну роль у погіршенні відносин між Філіпом і тамплієрами.

Філіп використав ці звинувачення на свою користь. Він визнав потенціал дискредитації та послаблення тамплієрів, пов'язуючи їх з ересю та аморальною поведінкою. Він використовував свій вплив на французьке духовенство, щоб чинити тиск на папу Климента V, який спочатку не хотів вжити заходів проти Ордену. За допомогою маніпуляцій і політичного маневрування Філіп переконав Папу розпочати розслідування тамплієрів, що зрештою призвело до їх арешту та падіння.

Збіг фінансових, політичних і релігійних факторів завершився шокуючими подіями 13 жовтня 1307 р. Того дня Філіп наказав одночасно заарештувати багатьох тамплієрів по всій Франції, звинувативши їх у ересі,

---

⁵⁴ Benzecry, G. F., & Shera, M. (2023). The king's gambit: Rationalizing the fall of the templars. *Rationality and Society*, 35(2), 167-190

ідолопоклонстві та інших злочинах. Цей скоординований напад ознаменував початок тривалого та виснажливого процесу допитів, тортур і судів, який зрештою призвів до придушення Ордену тамплієрів.

Отже, причини напруги та конфлікту між Філіпом IV, також відомим як Філіп Красивий, і тамплієрами можна простежити в різних факторах, які зійшлися під час їхньої історичної взаємодії. Філіп IV зійшов на престол Франції в 1285 році і був відомий своїми сильними централізаторськими тенденціями, бажанням зміцнити королівську владу та потребою у фінансових ресурсах. Тамплієри, з іншого боку, були багатим і впливовим військово-релігійним орденом, який мав великі ресурси та зв'язки по всій Європі.

Одна з першочергових причин напруги – фінансова. Філіп зіткнувся зі значними економічними труднощами під час свого правління, включаючи зростаючі борги та потребу фінансувати свої військові кампанії та розкішний двір. Тамплієри володіли значним багатством і були звільнені від багатьох податків і фінансових зобов'язань, покладених на інші установи. Цей виняток у поєднанні з їхніми величезними ресурсами зробив тамплієрів привабливою мішенню для фінансових амбіцій Філіпа.

Крім того, міжнародні зв'язки тамплієрів і накопичення багатства викликали підозри та занепокоєння серед європейських правителів, включаючи Філіпа IV. Почали поширюватися чутки та звинувачення тамплієрів у ересі, корупції та незаконній діяльності, що призвело до зростання недовіри та бажання встановити контроль над Орденом. Це, у поєднанні з потребою Філіпа в коштах, створило ідеальну бурю для конфлікту.

Незалежний статус тамплієрів, підзвітних лише Папі Римському, також став під сумнів влада Філіпа як монарха. Відданість тамплієрів папству та їхній імунітет від світської юрисдикції становили загрозу централізаційним зусиллям Філіпа та його баченню сильного та об'єднаного Французького

королівства під його контролем⁵⁵. Це зіткнення інтересів ще більше посилювало напругу між Філіпом і тамплієрами.

Крім того, свою роль у конфлікті зіграли напружені відносини Філіпа з папством. Папство, зіткнувшись із власними проблемами та конфліктами зі світською владою, не змогло надати непохитну підтримку тамплієрам. Це послабило позиції Ордену і зробило його вразливим для амбіцій і дій Філіпа IV.

Зближення фінансових, політичних і релігійних факторів зрештою призвело до посилення напруженості між Філіпом IV і тамплієрами. Потреба Філіпа в коштах, занепокоєння щодо влади та впливу тамплієрів і його бажання контролювати величезні ресурси Ордену створили нестабільне середовище, яке зрештою призвело до судових процесів над тамплієрами та придушення Ордену.

Важливо зазначити, що точна правда щодо звинувачень проти тамплієрів залишається предметом дискусій та історичної інтерпретації. Однак складна взаємодія економічних, політичних і релігійних факторів, безсумнівно, сприяла погіршенню відносин між Філіпом IV і тамплієрами, що зрештою призвело до їхнього трагічного краху.

2.4. Переслідування тамплієрів владою

Дії Філіпа IV проти тамплієрів були відзначені розрахованим і невпинним прагненням придушити та знищити впливовий військово-релігійний орден.

Кампанія Філіпа проти тамплієрів передбачала серію стратегічних кроків, спрямованих на дискредитацію, арешт і зрештою знищення Ордену.

Перш за все, Філіп ініціював ретельно спланований план підриву репутації та легітимності тамплієрів. Він вміло маніпулював громадською

---

⁵⁵ Bautier RH (1978) *Diplomatique et histoire politique: ce que la critique diplomatique nous apprend sur la personnalité de Philippe le Bel*. *Revue Historique* 259: 3–27

думкою, поширюючи чутки та звинувачення в єресі, корупції та аморальних практиках, пов'язаних з Орденем.

Ці звинувачення були спрямовані на те, щоб посіяти зерна сумнівів і заплямувати образ тамплієрів як святих воїнів. Скориставшись зростанням підозрілості щодо тамплієрів, Філіп фактично заклав основу для їхнього подальшого переслідування.

Щоб отримати важелі впливу на тамплієрів, Філіп використовував свій вплив у французькому духовенстві та використовував розкол всередині папства. За підтримки свого довіреного радника Гійома де Ногаре Філіп тиснув на папу Климента V, щоб той вжив заходів проти Ордену. Шляхом дипломатичних маневрів і політичного тиску Філіпу вдалося добитися схвалення Папи на початок розслідування тамплієрів, відомого як «Шінонський пергамент»⁵⁶.

«Пергамент Шинона» відноситься до важливого історичного документа, який відіграв вирішальну роль у розслідуванні та подальших подіях, що стосуються Ордену тамплієрів. Цей пергамент, названий на честь французького міста Шинон, де його було виявлено, має велике значення для розуміння долі тамплієрів у середньовічний період.

Пергамент Шинона — папський документ, виданий папою Климентом V у серпні 1308 року⁵⁷. Він став відповіддю на звинувачення, висунуті проти тамплієрів, яких звинувачували в різних єретичних практиках і неправомірній поведінці. Документ був написаний латинською мовою та адресований королю Франції Філіпу IV, надаючи йому важливі інструкції та розпорядження щодо тамплієрів.

По суті, Пергамент Шинона давав відпущення гріхів окремим лицарям-тамплієрам, які зізналися у своїх передбачуваних злочинах і висловили щире каяття. Він визнавав можливість індивідуального відпущення гріхів на підставі обставин сповіді, каяття та зобов'язання

---

⁵⁶

⁵⁷ Chinon Parchment URL: <https://www.theknightstemplar.org/chinon-parchment/>

підтримувати католицьку віру. У документі проголошувалося, що ті тамплієри, які щиро покаються, будуть примирені з Церквою та звільнені від своїх гріхів.

Пергамент Шинона є історично значущим, оскільки він показав більш деталізований погляд на тамплієрів, ніж передбачали початкові звинувачення. Він визнав, що не всі тамплієри винні у злочинах, приписуваних Ордену в цілому. Натомість воно визнало можливість окремих тамплієрів діяти сумлінно та дозволило їх примиритися з Церквою.

Крім того, документ підкреслив складності, пов'язані з процесом над тамплієрами та участь папства. Це продемонструвало роль папської влади в оцінці та судженні дій тамплієрів, а також готовність Папи дарувати милосердя та відпущення гріхів на основі індивідуальних обставин.

Відкриття та дослідження Пергаменту Шинона дали цінну інформацію про розслідування тамплієрів, проливши світло на внутрішні дискусії Церкви та динаміку між папством і світською владою, зокрема у випадку Філіпа IV і тамплієрів.

Наступний крок Філіпа був швидким і рішучим. У п'ятницю, 13 жовтня 1307 року, Філіп наказав одночасно заарештувати тамплієрів по всій Франції⁵⁸. Арешти були проведені з приголомшливою жорстокістю та ефективністю, залишивши тамплієрів приголомшеними та беззахисними. Прецепторії тамплієрів були конфісковані, а їхні активи конфісковані, що стало значним ударом по фінансовій потужності Ордену.

Після масових арештів Філіп піддав ув'язнених тамплієрів суворим методам допитів і тортурам. Мета полягала в тому, щоб отримати зізнання та зібрати докази для подальшого обґрунтування звинувачень проти Ордену. Тамплієри терпіли місяці фізичних і психологічних мук, коли їхні викрадачі намагалися зламати їхню рішучість і витягти звинувачувальні заяви. Хоча

---

⁵⁸ Brown EAR (1988) *Persona et gesta: the image and deeds of the thirteenth-century capetians*, 3. the case of philip the fair. *Viator* 19: 219–246

достовірність зізнань, отриманих за таких обставин, сумнівна, Філіп використав їх, щоб підтвердити свою справу проти тамплієрів.

Щоб ще більше зміцнити свою позицію, Філіп скликав низку судових процесів, відомих як «Вієнська рада» у 1312 році. Рада під впливом Філіпа офіційно розпустила Орден тамплієрів і засудила його членів. Багатство та власність тамплієрів були захоплені короною та перерозподілені між різними юридичними особами, що ще більше зміцнило владу та багатство Філіпа.

Отже, дії Філіпа IV проти тамплієрів були відзначені продуманою стратегією, спрямованою на дискредитацію, арешт і, зрештою, ліквідацію Ордену. Шляхом дипломатичного маневрування та політичного тиску Філіп вміло керував заплутаною динамікою середньовічного папства, зрештою досягнувши своєї мети — розпочати розслідування.

Підриваючи їхню репутацію, використовуючи свій вплив у Церкві, організовуючи масові арешти, піддаючи тамплієрів жорстоким допитам і домігшись їхнього засудження через ретельно контрольовану раду, Філіп успішно здійснив свою кампанію проти тамплієрів. Події, що розгорнулися після п'ятниці, 13 жовтня 1307 року, назавжди змінили хід історії тамплієрів і залишили тривалий спадок інтриг і суперечок навколо долі Ордену.

РОЗДІЛ 3. ЛІКВІДАЦІЯ ОРДЕНУ ТАМПЛІЄРІВ І ЇЇ НАСЛІДКИ

3.1. Слідство у справі тамплієрів і судовий процес

Звинувачення та судові процеси над тамплієрами відзначають важливу главу в історії середньовіччя, що характеризується інтенсивним дослідженням, суперечками та глибокими наслідками для відомого військового ордену. Вивчаючи історичний контекст, характер звинувачень, методи допиту та результати, ми можемо отримати уявлення про складну динаміку, яка призвела до падіння Ордену тамплієрів.

Як і інші військові ордени, тамплієрів також давно звинувачували у зловживанні своїми привілеями та вимаганні максимального прибутку від їхніх фінансових операцій.

Їх звинувачували в розбещеності та підкоренні гордині та жадібності. Критики казали, що вони жили надто м'яким життям і витрачали гроші, які краще було б витратити на утримання військ для Священної війни.

Їх звинуватили у марнотратстві ресурсів на конкуренцію з конкуруючими орденами, особливо з госпітальєрами. Був також задіяний старий аргумент, що монахи та воїни несумісні⁵⁹.

Дехто навіть критикував орден за те, що він не зацікавлений у наверненні мусульман, а просто знищує їх. Більшість цієї критики ґрунтувалася на незнанні справ ордену, перебільшенні їх реального багатства в реальному вираженні та загальному почутті ревності і підозрливості.

До кінця 13 століття багато хто вважав військові ордени занадто незалежними для загального блага, і об'єднання їх в єдиний орган було найкращим рішенням, щоб зробити їх більш підзвітними Церкві та окремим правителям держави.

Потім, приблизно з 1307 року, почали поширюватися значно серйозніші звинувачення проти тамплієрів. Говорили, що вони заперечували Христа як

⁵⁹ Burgtorf, Jochen, Paul F. Crawford, and Helen J. Nicholson, eds. (2010). *The Debate on the Trial of the Templars*, pp. 1307-1315

Бога , розп'яття і хрест. Ходили чутки, що ініціація в братство передбачала топтання, плювання та мочіння на розп'яття.

Ці звинувачення були оприлюднені, зокрема, урядом Франції. Звичайне духовенство також ревно ставилося до прав ордену, наприклад до права на поховання, потенційно прибутковою стороною для будь-якої місцевої церкви. Політичний і релігійний істеблішмент об'єднався, щоб знищити тамплієрів. Втрата держав хрестоносців у Леванті в 1291 році могла стати поштовхом (хоча багато хто все одно вважав би можливим повернути їх, і для цього були потрібні військові накази).

У п'ятницю 13 жовтня 1307 року король Франції Філіп IV наказав заарештувати всіх тамплієрів у Франції. Його мотиви залишаються незрозумілими, але припущення сучасних істориків включають військову загрозу тамплієрів, бажання здобути їхні багатства, можливість отримати політичну перевагу та престиж над папством і навіть те, що Філіп насправді вірив чуткам проти ордену⁶⁰.

До заперечення Христа та неповаги до хреста додалися нові звинувачення в пропагуванні гомосексуалізму, непристойних поцілунках і поклонінні ідолам.

Спочатку папа Климент V (1305-1314) захищав цю необґрунтовану атаку на один із його військових орденів, але Філіпу вдалося вибити зізнання від кількох тамплієрів, включаючи великого магістра Якова де Моле.

В результаті, папа наказав заарештувати всіх тамплієрів у Західній Європі, а їхнє майно було конфісковано. Тамплієри не змогли чинити опір, за винятком Арагону, де деякі з них протрималися у своїх замках до 1308 року.

Отже, звинувачення, висунуті проти тамплієрів, були численними та різноманітними. Серед найвідоміших звинувачень були ересь, ідолопоклонство, содомія та богохульство⁶¹.

⁶⁰ Théry, Julien. (2013). A Heresy of State: Philip the Fair, the Trial of the 'Perfidious Templars,' and the Pontificalization of the French Monarchy. *Journal of Medieval Religious Cultures* 39 (no. 2), pp. 117-148

⁶¹ Barber, Malcolm. (2006). *The Trial of the Templars*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. 408 p.

Ці звинувачення спочатку поширювалися через чутки та анонімні звинувачення, поширюючи страх і недовіру серед населення. Конкретний характер звинувачень змінювався з часом і відрізнявся в різних регіонах, відображаючи місцеві проблеми та упередження.

Щоб розслідувати звинувачення, Папа Климент V видав папські булли, такі як *Vox in excelso* та *Pastoralis praeeminentiae*, які санкціонували інквізицію тамплієрів.

Методи, які застосовувалися під час судів, часто були примусовими та жорстокими, включали тривалі допити, тортури та психологічний тиск. Лицарі-тамплієри, перебуваючи під величезним фізичним і психологічним навантаженням, були змушені надати зізнання, від яких часто пізніше відмовлялися.

Судові процеси над тамплієрами проходили в різні етапи. Спочатку місцеві дізнання проводилися церковною та світською владою. Згодом для нагляду за судовими процесами на регіональному та національному рівнях було призначено великих інквізиторів⁶².

Слід зазначити, що судові процеси продемонстрували відсутність одноманітності та узгодженості, оскільки в різних юрисдикціях спостерігалися різні процедури та результати. Незважаючи на ці невідповідності, кінцевою метою було домогтися зізнань і ліквідувати Орден тамплієрів.

Випробування тамплієрів призвели до різних результатів. Деякі тамплієри наполягали на своїй невинності, а інші зізналися під тиском. Прощення гріхів, надане окремим тамплієрам, які покаялися, як це показано в Пергаменті Шинона, виявило складність і неоднозначність судового процесу. Однак загальним результатом став розпуск Ордену тамплієрів, проголошений Папою Климентом V через папську буллу *Vox clamantis*.

---

⁶² Théry, Julien. (2013). A Heresy of State: Philip the Fair, the Trial of the 'Perfidious Templars,' and the Pontificalization of the French Monarchy. *Journal of Medieval Religious Cultures* 39 (no. 2), 117-148

Звинувачення та судові процеси тамплієрів залишили тривалий вплив на європейську історію. Справа тамплієрів продемонструвала вразливість потужних інституцій до політичних маніпуляцій і небезпеку безконтрольної влади. Подальший перерозподіл багатства та власності тамплієрів суттєво вплинув на економічні та політичні ландшафти Європи. Крім того, процеси над тамплієрами створили прецедент для інквізиції та сприяли ерозії довіри до церковної влади.

3.2. Ліквідація ордену тамплієрів

У 1310 році в Парижі відбувся важливий судовий процес над тамплієрами, який став вирішальним моментом у подіях, що призвели до падіння Ордену. Цей судовий процес став кульмінацією звинувачень і розслідувань, які тривали кілька років. Його результат мав би далекосяжні наслідки для тамплієрів та їх керівництва.

Під час судового процесу, який проходив під наглядом королівських чиновників і членів церковної ієрархії, загалом 54 братів-тамплієрів були визнані винними за різними звинуваченнями та засуджені до спалення на вогнищі⁶³.

Звинувачення проти них включали ересь, ідолопоклонство, содомію та інші ймовірні злочини. Судове провадження проводилось у спосіб, який сприяв обвинуваченню, без належної правової процедури чи прав обвинуваченого⁶⁴.

Спалення братів тамплієрів відбулося як публічне видовище, покликане служити попередженням для інших і продемонструвати силу та рішучість короля Філіпа IV та його союзників у придушенні Ордену. Цей жорстокий акт страти був не лише засобом покарання, але й утвердженням домінування та проявом авторитету короля.

---

⁶³ Novotný, F. (2023). Harbinger of the Witches' Sabbath? The Emergence of Devil Worship Imagery in the Trial of the Templars. *Magic, Ritual, and Witchcraft*, 17(3), 367-392

⁶⁴ Gilmour-Bryson A (1996) Sodomy and the knights templar. *Journal of the History of Sexuality* 7(2): 151–183

Чотири роки потому, у 1314 році, двох видатних діячів Ордену тамплієрів, великого магістра Жака де Моле та прецептора Нормандії Жоффруа де Шарне, також спіткала та ж доля в Парижі. Їх спалювали на вогнищі, а їхні страти привернули значну увагу через їхні високі посади в Ордені.

Страта Жака де Моле, зокрема, привернула увагу, оскільки він палко протестував проти несправедливого поводження з тамплієрами. Коли його вели на вогнище, він, як повідомляється, викликав своїх обвинувачів, заявляючи про їх неправду та проголошуючи невинність Ордену. Його зухвалі слова та непохитне переконання перед обличчям смерті залишили незабутнє враження на тих, хто був свідком події⁶⁵.

Спалення Жака де Моле та Жоффруа де Шарне в 1314 році означало символічний кінець Ордену тамплієрів. Їхні страти, а також страти 54 братів-тамплієрів у 1310 році, стали останнім ударом по і без того ослабленій організації. Ці події зміцнили сприйняття тамплієрів як еретиків і злочинців в очах громадськості, сприяючи їхньому розпуску та конфіскації їхніх багатств і власності короною.

Судові процеси та спалення тамплієрів у Парижі в 1310 і 1314 роках залишаються важливими моментами в історії Ордену тамплієрів і в ширшому контексті середньовічного правосуддя.

Вони відображають величезну владу, якою володів король Філіп IV, і вплив, який він мав на юридичну та церковну владу того часу. Трагічна доля лідерів і братів тамплієрів служить нагадуванням про вразливість окремих людей і організацій перед обличчям політичних інтриг, маніпуляцій і безконтрольної влади.

Однак доля ордену в цілому була вирішена В'єннським собором 1311 року. Було враховано розслідування справ Ордену по всій Європі, проведені протягом останніх трьох років, а також зізнання (імовірно отримані під час

---

⁶⁵ Nicolle D. The Templars: A History from Beginning to End. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016. 52 p.

тортур), які були різними за своєю природою – більшість лицарів у Франції та Італії троє з Англії, які зізналися у всіх звинуваченнях, але не зробили цього щодо найсерйозніших звинувачень з боку Кіпру чи Піренейського півострова⁶⁶.

Групу лицарів, викликаних для того, щоб вислухати їхній захист, врешті-решт не викликали, і коли Філіп прибув на раду, Папа офіційно оголосив про припинення дії ордену 3 квітня 1312 року, хоча причиною була скоріше втрата його репутації, ніж будь-який обвинувальний вирок⁶⁷.

Речові докази звинувачень – записи, статуї ідолів тощо – так і не були представлені. Крім того, багато лицарів пізніше відмовилися від своїх зізнань навіть тоді, коли їх уже засудили, і робити це не було жодної сенсу.

Більшість колишніх лицарів-тамплієрів було звільнено на пенсію та заборонено приєднуватися до будь-якого іншого військового ордену. Багато активів тамплієрів було передано Ордену госпітальєрів за наказом Папи Римського від 2 травня 1312 року. Однак багато землі та грошей опинилося в кишенях дворян, особливо в Кастилії. В іншому випадку напад на тамплієрів мало вплинув на інші військові ордени. Дискусія про те, щоб об'єднати їх усіх в єдине ціле, закінчилася нічим, і Тевтонські лицарі, які, мабуть, заслуговують на критику більше, ніж будь-який інший орден, були врятовані завдяки своїм тісним зв'язкам зі світськими німецькими правителями. Тевтонські лицарі перенесли свою штаб-квартиру з Відня у віддаленішу Пруссію, тоді як лицарі-госпітальєри мудро перенесли свою штаб-квартиру в більш безпечний Родос, обидва переміщення відбулися в 1309 році і, ймовірно, забезпечили їх подальше існування в тій чи іншій формі до наших днів.

Отже, це був один із найбільш вражаючих поворотів долі, яких коли-небудь бачила історія. Колись найбагатший і наймогутніший військовий

⁶⁶ Frale B (2004) The chinon chart: papal absolution to the last templar, master Jacques de Molay. *Journal of Medieval History* 30(2): 109–134

⁶⁷ Ferris E (1902) The financial relations of the knights templars to the English crown. *The American Historical Review* 8(1): 1–17.

орден у всій середньовічній Європі, лицарі-тамплієри — група святих воїнів, які перетворилися на можновладців, яких захищали папи та дружили з королями — зустріли швидкий і шокуючий кінець. Між 1307 і 1312 роками орден був засуджений і розпущений. Його багатство було конфісковано, а членів піддано тортурам і віддано під суд за богохульство, корупцію та сексуальні злочини.

Напад був справою короля Франції Філіпа IV та його безжальних міністрів на чолі з Вільгельмом Ногаретським. Але цьому сприяв і підбурював папа, хворобливий чоловік із Гасконі, який прийняв папське ім'я Климент V. Як верховний лідер Римської церкви, він мав найвищу духовну владу над тамплієрами.

Все почалося з дуже невеликого попередження на світанку в п'ятницю, 13 жовтня 1307 року, коли кожен тамплієр у Франції був заарештований і ув'язнений. Можливо, це одна з причин, чому п'ятниця, 13-е, історично вважалася нещасливим днем. У 1307 році йому, звичайно, не пощастило: це був початок серії переслідувань, які поширилися по всій Європі. Від Йоркшира до Кіпру тамплієрів допитували та змушували визнати гротескні збочення та злочини, зосереджуючись на обрядах прийняття до ордену.

У Франції королівські накази передбачали тортури, і хоча тодішні методи не були винахідливими, вони були добре випробувані: голодування, позбавлення сну, одиночне ув'язнення, невпинні допити, заковування в кайдани, розбивання, спалювання ніг і страппадо, пристрій, який смикнув прив'язані руки жертви за собою, доки він не піднявся з землі та не вивихнув плечі. Один тамплієр, Понсар із Гісі, пізніше описав, як його руки зв'язали за спиною так міцно, що з-під нігтів текла кров, і що його тримали в ямі, настільки малій, що він міг зробити лише один крок у будь-якому напрямку — це був досвід, до якого він зазначається, що смерть шляхом обезголовлення, спалення або ошпарювання окропом була б набагато кращою⁶⁸.

---

⁶⁸ Barber, Malcolm. (1994). *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*. Cambridge: Cambridge University Press. 368 p., p.246

Суди та тортури тривали по всій Європі протягом чотирьох років, доки в 1311-12 рр. церковний собор, що відбувся у В'єні, не виніс остаточного жахливого вироку: тамплієри, які протягом майже 200 років захищали паломників у державах хрестоносців, збирали податки для Церкви та пожертвували своїм життям у боротьбі з такими легендарними ісламськими лідерами, як Саладін і Бейбарс, мали бути знищені назавжди⁶⁹.

У грудні 1313 року Папа Климент звернув свою увагу на покарання, які мали бути винесені магістру тамплієрів, Якову з Моле, і трьом його колегам, що вижили: Джеффри з Чарні, Гуго з Перо та Джеффри з Гонвілья. Папа призначив комісію кардиналів для перевірки чотирьох братів. Вони почують останню серію доказів і винесуть вирок тамплієрам.

18 березня 1314 року натовп зібрався навколо платформи, встановленої біля собору Паризької Богоматері, щоб побачити цих літніх чоловіків, які колись командували найвідомішим військовим орденом у світі, засудженими за їхню роль у його краху. Кардинали в своїх капелюхах з широкими полями оглядали обвинувачених і повідомляли, яке покарання їм належить понести.

Письменник на ім'я Вільям з Нангіса записав, що того дня він бачив обстеження Якова з Моле та його колег. Їх коротко допитали, і всі четверо залишилися при своїх раніше наданих показаннях. Їхні покути мали бути взірцевими й суворими. «Присуджено їм взяти в тяжку, вічну тюрму», — писав літописець⁷⁰.

Тамплієрів, яких вважали дезертирами, карали роком і одним днем покаяння, протягом якого вони позбавлялися своїх звичок і повинні були їсти їжу на підлозі з собаками.

Для Якова Молея, який провів у в'язниці шість з половиною років, це було занадто. На шок аудиторії перед ним, він вирішив висловитися. Коли один із кардиналів читав лекцію натовпу, Джеймс перебив його і почав

⁶⁹ Barber, Malcolm. (1994). *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*. Cambridge: Cambridge University Press. 368 p., p.249

⁷⁰ Barber, Malcolm. (1994). *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*. Cambridge: Cambridge University Press. 368 p., p. 250

доводити свою невинність. Джефрі з Чарні приєднався, засуджуючи несправедливість, якої зазнали обидва чоловіки. Вони лаяли кардиналів, «і без усякої поваги почали заперечувати все, у чому вони зізналися»⁷¹.

Позаду Джеймса та Джеффі мовчали Г'ю з Пейро та Джефрі з Гонвілья. Кожен розумів, що відбувається. Мовчати означало прийняти вирок про ув'язнення. Говорити означало приректи себе на вогонь як рецидивуючого єретика. Натовп стояв приголомшений. Режисерське видовище прийняло несподіваний і небажаний поворот. Джеймс з Молея продовжував марити про свою невинність, доки сержант, який стояв поруч, не ступив вперед і «вдарив [господаря] по роту, щоб він не міг більше говорити, і його за волосся потягли до капліці».

Будь-який належний процес, який мав відбутися, був скасований. Джеффі з Чарні був вивезений разом з Яковом з Моле. Намір полягав у тому, щоб обох утримували до тих пір, поки влада «зможе більш повно обміркувати їх наступного дня». Але невдовзі звістка поширилася містом сцен у Нотр-Дамі, і за кілька годин новина дійшла до Філіпа IV. Його терпіння вичерпалося. «Він порадився зі своїми радниками, — писав літописець, — і, не кажучи про це духовенству, прийняв розумне рішення віддати двох тамплієрів у вогонь».

Коли настав вечір 18 березня, Якова з Моле та Джефрі з Чарні було доставлено на маленькому човні на острів у річці Сена, відомий як *île-des-Javiaux*, неподалік від садів королівського палацу. Два вогнища стояли в очікуванні, дрова вже тліли. Торговець, який того березня був у Парижі, побачив, що сталося на острові. «Господар благав їх дозволити йому помолитися, і він звернувся до Бога. Тоді його тіло було прив'язане до дії їхньої волі».

Інший французький хроніст записав у віршах останні хвилини життя двох тамплієрів. Він описав спокійну сцену, в якій Яків де Моле роздягнувся

---

⁷¹ Théry, Julien. (2013). A Heresy of State: Philip the Fair, the Trial of the 'Perfidious Templars,' and the Pontificalization of the French Monarchy. *Journal of Medieval Religious Cultures* 39 (no. 2), 117-148

до нижньої білизни, не тремтячи і не виявляючи жодних ознак страху. Коли його прив'язали до стовпа, він попросив дозволити йому помолитися. Він додав: «Бог знає, хто помиляється і згрішив. Незабаром прийде нещастя до тих, хто нас несправедливо засудив: Бог помститься за нашу смерть». Полум'я розпалювалося, дрова затріщали, і незабаром Яків де Моле зник. «Смерть так ніжно взяла його, — писав поет, — що всі дивувалися»⁷². Все, що залишилося від останнього магістра Ордену бідних лицарів Храму, це прокляття, яке злетіло з його вуст за кілька хвилин до його смерті.

Отже, ліквідація Ордену тамплієрів є одним із найганебніших епізодів середньовічної історії. Тамплієри, яких колись шанували як святих воїнів і хранителів величезних багатств і впливу, зіткнулися з раптовою й руйнівною загибеллю. Цей нарис заглиблюється в історичний контекст, події та чинники, які призвели до ліквідації Ордену тамплієрів, досліджуючи мотивації, дії та наслідки його падіння.

За наказом Філіпа IV у п'ятницю, 13 жовтня 1307 року, по всій Франції були проведені одночасні арешти тамплієрів. Заарештованих тамплієрів піддавали допитам, під час яких їх звинувачували в єресі, ідолопоклонстві, содомії та інших жахливих злочинах. Допити часто проводилися під примусом і тортурами, вимагаючи зізнань, які були використані проти Ордену.

Тамплієри зіткнулися з випробуваннями, на які значною мірою впливала світська влада, включно з призначеними королем уповноваженими. Для цих судових процесів були характерні упереджене провадження, примусові свідчення та заздалегідь визначені результати. Обвинуваченим тамплієрам було відмовлено в правовому представництві та піддано ретельній перевірці. Керівництво Ордену, включаючи великого магістра Жака де Моле, було віддано під суд, що ще більше посилювало засудження всього Ордену.

---

⁷² Théry, Julien. (2013). A Heresy of State: Philip the Fair, the Trial of the 'Perfidious Templars,' and the Pontificalization of the French Monarchy. *Journal of Medieval Religious Cultures* 39 (no. 2), 117-148

Придушення Ордену Тамплієрів завершилося розпуском самого Ордену. У 1312 році папа Климент V під тиском Філіпа IV видав папську буллу «Vox in Excelso», яка офіційно розпустила тамплієрів. Їхнє майно, землі та багатства були захоплені короною, що ще більше збагатило скарбницю Філіпа IV.

Ліквідація Ордену тамплієрів мала далекосяжні наслідки. Падіння тамплієрів призвело до розпорошення їхніх активів, що принесло велику користь короні та її союзникам. Заплямована репутація тамплієрів у результаті судових процесів залишила тривалий відбиток на їхній історичній спадщині. Події, пов'язані з ліквідацією Ордену тамплієрів, також підкреслили потенційне зловживання владою монархами та вразливість потужних інституцій перед обличчям політичних махінацій.

3.3. Сприйняття ліквідації ордену середньовічним суспільством

Ліквідація ордену тамплієрів сколихнув середньовічне суспільство, залишивши незгладимий слід у соціально-політичній тканині того часу.

Розпуск Ордену тамплієрів мав значний вплив на відносини між світською та церковною владою. Тамплієри користувалися значною автономією і були підзвітні лише Папі, оминаючи владу місцевих правителів. Після розпуску Ордену світська влада, така як королі та монархи, отримала більший контроль над релігійними інституціями, тим самим посилюючи свій вплив і кидаючи виклик авторитету Церкви.

Однак, коли король Франції Філіп IV розпочав кампанію проти тамплієрів, він намагався кинути виклик авторитету Церкви та зміцнити владу під своїм правлінням. Після розпуску тамплієрів світська влада отримала більший контроль над релігійними інституціями, тим самим послабивши вплив Церкви та розширивши власну владу. Ця зміна динаміки

влади мала далекосяжні наслідки для соціально-політичного ландшафту того часу⁷³.

Націлившись на тамплієрів, Філіп IV мав на меті підірвати авторитет папи та продемонструвати власну зверхність. Завдяки політичним маневруванням і тиску йому вдалося змусити Папу Климента V вжити заходів проти Ордену. Папа під впливом Філіпа та побоюючись за власну безпеку дозволив продовжити розслідування та розпуск тамплієрів.

Розпуск Ордену Тамплієрів фактично зменшив владу Церкви та підвищив авторитет світських правителів. Після розпуску тамплієрів їхні величезні багатства та ресурси були конфісковані та перерозподілені серед світської еліти, що ще більше зміцнило їхній вплив і контроль над землею, ресурсами та фінансами. Цей приплив багатства дозволив правителям фінансувати свої військові кампанії, будувати монументальні споруди та зміцнювати свої позиції у феодальній системі.

Розпуск тамплієрів також мав ширший вплив на відносини між Церквою та державою. Це ознаменувало переломний момент у зростанні впливу світської влади на релігійні справи, оскільки королі та монархи почали здійснювати більший контроль над релігійними установами у своїх царствах. Цей зсув до більшого світського контролю заклав основу для майбутніх конфліктів між світською та церковною владою та кинув виклик традиційному авторитету Церкви⁷⁴.

Крім того, розпуск тамплієрів мав наслідки для самого папства. Поступившись вимогам світських правителів, папа Климент V продемонстрував вразливість папської влади до політичного тиску. Це підірвало престиж і незалежність папства, поставивши питання про його здатність діяти як верховний авторитет у релігійних справах.

---

⁷³ Courtenay WJ (1996) Between Pope and king: the Parisian letters of adhesion of 1303. *Speculum* 71(3): 577–605

⁷⁴ Knowles, D., 1967. Church and State in Christian History, *Journal of Contemporary History*, vol. 2, N 4, p. 29-43.

Величезні багатства, накопичені тамплієрами протягом століть, були предметом заздощів і бажання світської влади. Після розпуску активи тамплієрів були конфісковані та перерозподілені між правлячою елітою.

Цей приплив багатства ще більше зміцнив владу монархів і знатних сімей, дозволивши їм фінансувати свої військові кампанії, будувати грандіозні пам'ятники та зміцнювати свої землі та ресурси. Водночас це збільшувало економічну прірву між аристократією та простими людьми, загострюючи соціальну нерівність.

Великі володіння тамплієрів включали землю, замки, маєтки та цінні активи, такі як ювелірні вироби, твори мистецтва та дорогоцінні метали. Ці активи були захоплені монархами та правителями, які прагнули отримати вигоду від розпуску Ордену.

Перерозподіл багатства тамплієрів мав кілька значних наслідків для середньовічного суспільства. По-перше, це зміцнило фінансове становище світських правителів, дозволяючи їм зміцнювати власні скарбниці та фінансувати свої політичні починання.

Багатство, отримане від розпуску тамплієрів, використовувалося для фінансування воєн, будівництва грандіозних будівель і пам'ятників і підтримки розкішного способу життя. Цей перерозподіл багатства ще більше зміцнив владу та вплив світських правителів, дозволивши їм зміцнити свої позиції у феодалській системі⁷⁵.

По-друге, перерозподіл тамплієрських багатств торкнувся знаті та церкви. Захоплення маєтків і власності тамплієрів світськими правителями безпосередньо вплинуло на феодалську систему. Світські лорди та вельможі виграли від придбання колишніх земель тамплієрів, що розширило їхні території та збільшило їх багатство та вплив. Це, у свою чергу, змінило динаміку влади всередині знаті та переформувало феодалську ієрархію.

---

⁷⁵ Bautier RH (1978) *Diplomatique et histoire politique: ce que la critique diplomatique nous apprend sur la personnalité de Philippe le Bel*. *Revue Historique* 259: 3–27

Церква також відчула наслідки перерозподілу тамплієрських багатств. З розпуском Ордену Тамплієрів Церква втратила значний фінансовий ресурс і патронат. Тамплієри підтримували численні релігійні установи, фінансували благодійні справи та надавали фінансову допомогу Церкві. Втрата їхніх ресурсів і впливу послабила фінансове становище Церкви та зменшила її здатність здійснювати контроль над світськими справами.

Крім того, перерозподіл багатства тамплієрів вплинув на економіку та соціальну структуру. Вливання на ринок активів тамплієрів, у тому числі цінних товарів, таких як золото, срібло та земля, призвело до економічних коливань і спекуляцій. Раптова доступність ресурсів, які раніше були під контролем, створила можливості для окремих осіб і груп накопичувати багатство та підвищувати соціальні ранги, сприяючи соціальній мобільності та появі нових економічних еліт.

Розпуск тамплієрів також сприяв підйому національної свідомості в середньовічній Європі. Оскільки Орден був міжнародним за своєю природою, його розпад підживив почуття національної ідентичності в різних королівствах і регіонах. Падіння тамплієрів переплелася з устремліннями нових національних держав, що сприяло розвитку почуття лояльності та патріотизму до власних правителів. Ця зміна лояльності відіграла вирішальну роль у формуванні політичного ландшафту того часу, заклавши основу для консолідації національної ідентичності.

По-перше, розпуск Ордену тамплієрів був організований світською владою, особливо королем Франції Філіпом IV. Дії, вжиті проти тамплієрів, були зумовлені політичними мотивами, оскільки Філіп прагнув зміцнити свою владу та утвердити авторитет французької монархії. Цей централізований контроль і придушення потужної транснаціональної організації, як тамплієри, сприяли почуттю національної ідентичності та лояльності до правлячого монарха. Це зміцнювало уявлення про те, що вірність нації та її суверену є найважливішою.

По-друге, розпуск тамплієрів призвів до передачі їхніх активів і власності світській владі. Це включало землю, замки та інші ресурси, які були перерозподілені між правлячими елітами та місцевою знаттю. Придбання власності тамплієрів певними регіонами чи правителями підживлювало почуття регіональної ідентичності та гордості. Ці нещодавно придбані активи стали символами місцевої влади та впливу, сприяючи розвитку регіональної ідентичності та зміцненню зв'язку між людьми та їхньою землею.

Крім того, розпуск Ордену тамплієрів призвів до переслідувань і арештів його членів у різних країнах Європи. Тамплієри, які колись вважалися міжнародним релігійним і військовим орденом, стали об'єктами підозр, звинувачень і судів. Під час судових процесів національні інтереси часто витісняли будь-яке почуття транснаціональної солідарності. Місцева влада та правові системи все більше залучалися до судового переслідування тамплієрів у межах своєї юрисдикції, віддаючи пріоритет власним національним планам. Це ще більше розпалювало націоналістичні настрої та відчуття розколу між різними регіонами.

Після розпуску тамплієрів також відбулося поширення пропаганди та негативне зображення тамплієрів⁷⁶. Король Філіп IV і його союзники поширювали серед тамплієрів чутки та звинувачення в ересі, корупції та аморальних звичаях. Це паплюження Ордену мало на меті позбавити легітимності їх існування та виправдати їх придушення. Поширення негативних наративів про тамплієрів не тільки сприяло їхньому падінню, але й сприяло почуттю національної єдності проти загального ворога.

Судові процеси та розпуск Ордену тамплієрів мали далекосяжні наслідки для розвитку правової та судової систем у середньовічному суспільстві.

Процеси проти тамплієрів були відзначені порушеннями, примусом і відсутністю належного процесу. Зловживання та несправедливість, скоєні під

---

⁷⁶ Brown EAR (1988) *Persona et gesta: the image and deeds of the thirteenth-century capetians*, 3. the case of philip the fair. *Viator* 19: 219–246

час цих судових процесів, призвели до зростаючого попиту на більш справедливу юридичну практику та захист прав особи. Випробування тамплієрів підкреслили необхідність правових реформ і відіграли значну роль у формуванні майбутньої правової бази.

Суди та розслідування тамплієрів породили низку складних правових проблем. Звинувачення в ересі, корупції та інших злочинах викликали питання про юрисдикцію та повноваження як церковних, так і світських судів. Це спонукало до необхідності судових процедур, які могли б вирішити ці безпрецедентні виклики.

Однією із найважливіших подій було створення спеціальних трибуналів для розгляду справ, пов'язаних із тамплієрами. Французький король Філіп IV у співпраці з папою Климентом V санкціонував створення цих трибуналів, які спеціально займалися переслідуванням і судом тамплієрів. Ці трибунали склалися з суддів і юридичних експертів, призначених королем, і вони діяли поза традиційними правовими структурами⁷⁷.

Створення цих трибуналів означало відхід від усталеної правової практики того часу. Вони були розроблені, щоб забезпечити швидке та ефективне провадження в обхід звичайних каналів правосуддя. Це відображало зростаючий вплив монарха та прагнення до прискорених рішень, які б служили інтересам правлячої влади.

Крім того, суди над тамплієрами висунули на перший план потребу в належних доказах і належному судовому процесі. Обвинувачені тамплієри були піддані допитам і тортурам, що викликало сумніви щодо достовірності та легітимності отриманих зізнань. Ці судові процеси підкреслили важливість чесних і справедливих судових процедур, що призвело до дискусій і дебатів щодо меж примусу та допустимості доказів.

Розпуск Ордену тамплієрів також спричинив дебати щодо розподілу юрисдикції між церковною та світською владою. Звинувачення проти

---

⁷⁷ Théry, Julien. (2013). A Heresy of State: Philip the Fair, the Trial of the 'Perfidious Templars,' and the Pontificalization of the French Monarchy. *Journal of Medieval Religious Cultures* 39 (no. 2), 117-148

тамплієрів стосувалися релігійних злочинів, а також злочинів проти держави. Це змусило переоцінити роль і повноваження релігійних і світських судів, а також ступінь, до якого вони могли співпрацювати або конфліктувати один з одним.

Після судових процесів над тамплієрами були спроби реформувати та зміцнити правові системи. Досвід, отриманий під час вирішення складних правових питань, пов'язаних з тамплієрами, вплинув на розвиток правових процедур, стандартів доказів і загальну організацію судів. Стала очевидною потреба у більш системних і послідовних правових основах, що призвело до появи нових правових концепцій і принципів.

Розпуск Ордену тамплієрів також залишив тривалий відбиток на народній культурі та міфології. Тамплієри стали предметом легенд, теорій змови та незмінного захоплення. Їх нібито таємниці, зв'язки зі Святим Граалем і містичні асоціації захопили уяву наступних поколінь. Розпуск тамплієрів послужив каталізатором для створення міфів і увічнення їхньої загадкової репутації, вплинувши на літературу, мистецтво та популярні наративи на наступні століття.

Між 1200 і 1210 роками німецький письменник Вольфрам фон Ешенбах склав романтичну поему під назвою «Парциваль» . Десятки тисяч рядків, він спирався на легенди про короля Артура, які десятиліттями були шалено популярні в Європі. Ці історії захоплювали аристократичну аудиторію історіями про кохання, лицарство, пошуки, зраду, магію та боротьбу⁷⁸.

Більш ранні письменники, такі як Джефрі Монмутський і Кретьєн де Труа, вже створили світ, який описав Ешенбах, і надали багато сюжетів. Тож Ешенбах, по суті, оновлював, розширював пригоди персонажів і надавав казкам смаку, який, на його думку, сподобався б його власним читачам. Одним із компонентів, які він додав, була поява військового ордена під

⁷⁸ Templars: a two hundred years history URL: <https://www.templars-route.eu/en/templars-a-two-hundred-years-history/>

назвою Templeise, воїнів, присягнутих на цнотливість, які допомагають Королю-Рибалку стежити за Святим Граалем у їхньому «храмі».

У 1200 році справжні тамплієри були ще існували. Але той факт, що письменники почали їх вигадувати, не був дивним. До першого десятиліття 13 століття орден був добре відомий. Кожен, хто побіжно цікавився Святою Землею, не міг не чути про діяння тамплієрів.

Вони зіткнулися з Саладіном, брали участь у хрестовому поході Річарда Левове Серце та керували десятками замків у Святій Землі. Вони були пов'язані Реконкістою, закріпили присутність у більшості європейських королівських дворів, придбали маєтки по всьому християнському світу та нажили сильних ворогів.

У свій час тамплієри викликали значно більше інтересу для письменників, ніж госпітальєри та Тевтонський орден. Суперники тамплієрів надовго пережили їх, але не залишили в народній уяві нічого близького до такого ж враження. Тільки про тамплієрів дійсно можна сказати, що вони перейшли з царства реальності в міфологію.

Тамплієри відрізнялися від інших великих міжнародних військових орденів. Унікально, що з самого початку вони були лицарями, які прийняли релігійне покликання, а не служителями госпіталю, який додав воєнізоване крило.

Це надавало їм певної якості, корисної для середньовічної романтики: вони точно відповідали архетипу справді лицарських чоловіків — жорстоких, але цнотливих, жорстких, але чистих серцем, нещадних, але благочестивих. Вони були тим ідеалом, до якого прагнули всі лицарі в легендах про Артура.

Але це лише частина історії, і більшу частину незмінної популярності тамплієрів також слід віднести до способу їхнього падіння. Через півстоліття після смерті Якова Молея флорентійський поет і оповідач Джованні Боккаччо склав книгу, відому як «De Casibus Vivorum Illustrium», збірку життів великих людей, вибраних для ілюстрації обертання колеса долі.

Французьке видання книги Боккаччо, завершене приблизно в 1409 році, містить яскраве (хоча історично сумнівне) зображення Якова Моле, якого спалюють на вогнищі разом із трьома колегами на очах у задоволеного Філіпа IV⁷⁹. Тут також міститься детальна розповідь про життя Джеймса. У цій розповіді його смерть і крах ордену були результатом божественної помсти. Багатство та статус ордену зростали обернено пропорційно його релігійності, поки його члени не отримали найвищу кару за свої гріхи. Це було досить глянцево оповідання, але воно мало поетичну форму та здорову дозу природної справедливості. Це була привабливо проста розповідь, у якій колективна доля тамплієрів спиралася на моральні вади жадібності та гордості.

У народній свідомості історія про тамплієрів з тих пір схилилася до цієї траєкторії. Від Боккаччо до сера Вальтера Скотта та Рідлі Скотта, покоління оповідачів знайшли багатий матеріал у розриві між ідеалом тамплієрів і реальним життям. У романі 1820 року «Айвенго» сер Вальтер Скотт створив головоріза, хтивого та божевільного тамплієра сера Брайана де Буа-Гільбера, а Рідлі Скотт зобразив справжнього тамплієра Джерарда з Рідефорта як жорстокого лиходія у своєму фільмі 2005 року «Королівство Небо».

Тамплієри, як могутній і таємничий військовий орден, уже захопили народну увагу під час свого існування. Однак їх раптовий розпуск і наступні судові процеси та придушення долили масла у вогонь інтриг і спекуляцій. Тамплієри стали предметом численних чуток, міфів і легенд, які часто зображували їх як охоронців стародавніх таємниць, володарів великих багатств і учасників окультних практик.

Одним із найпоширеніших міфів про тамплієрів є їхній нібито зв'язок зі Святим Граалем. Ідея про те, що тамплієри виявили або захистили Святий Грааль, священну реліквію, пов'язану з Тайною вечерею Ісуса Христа, захопила увагу середньовічного суспільства. Цей міф, популяризований у

---

⁷⁹ Greif A, Milgrom P, Weingast BR (1994) Coordination, commitment, and enforcement: the case of the merchant guild. *Journal of Political Economy* 102(4): 745–776.

літературі, а потім увічнений у фільмах та інших засобах масової інформації, підживив віру в те, що тамплієри володіли прихованими знаннями та надприродними здібностями.

Розпуск Ордену тамплієрів також породив теорії змови та звинувачення в ересі та поклонінні дияволу. Звинувачення, висунуті проти тамплієрів, включаючи поклоніння ідолам і плювання на хрест, створили темний і загадковий образ ордена. Ці звинувачення, хоч і були здебільшого необґрунтованими, сприяли формуванню тривалої аури таємничості та інтриги навколо тамплієрів. У масовій культурі тамплієрів зображували різними способами, часто як героїчних лицарів або тіньових фігур, залучених у таємну діяльність. Література, зокрема твори сера Вальтера Скотта та Умберто Еко, ще більше популяризувала міфологію тамплієрів, переплітаючи історії про таємні товариства, приховані скарби та стародавні змови.

Розпуск Ордену тамплієрів також залишив тривалий вплив на розвиток таємних товариств і братських організацій. Загибель тамплієрів послужила натхненням для створення нових орденів і товариств, які прагнули наслідувати або продовжувати спадщину тамплієрів. Ці організації, такі як масони, прийняли символіку та ритуали тамплієрів, увічнивши постійне захоплення орденом та його нібито езотеричними знаннями.

Крім того, міфологія тамплієрів і легенди про їх розпад вплинули на численні твори мистецтва, включаючи картини, скульптури та музику. Образи тамплієрів з їх характерними білими мантиями, прикрашеними червоним хрестом, стали частим мотивом у візуальних уявленнях, символізуючи як лицарство, так і таємницю.

Отже, розпуск Ордену тамплієрів мав далекосяжні наслідки для середньовічного суспільства, залишивши незгладимий слід у його соціально-політичній тканині. Загалом, розпуск Ордену тамплієрів був ключовою подією в середньовічній історії, яка вплинула на політичний, соціально-економічний і культурний розвиток. Його наслідки поширилися на

все суспільство, змінивши динаміку влади, розподіл багатства, національну ідентичність, правові системи та масову культуру.

ВИСНОВКИ

Орден тамплієрів був середньовічним військовим орденом, який відіграв значну роль у Хрестових походах та історії Європи. Орден був заснований на початку 12 століття, і його історія оповита таємницею та легендами.

Метою ордену тамплієрів був захист християнських паломників, які подорожували до Святої Землі, і захист християнських інтересів у регіоні. Єрусалимський король надав ордену значну кількість землі та майна у Святій Землі, і він швидко став однією з найвпливовіших і найпотужніших організацій у регіоні.

Тамплієри також створили мережу замків і фортець по всій Святій Землі, які були розроблені для захисту християнських інтересів і забезпечення безпечного притулку для мандрівників. Окрім військової діяльності, тамплієри також брали участь в управлінні своїми величезними землями та майном у Святій Землі. Орден розробив складну систему адміністрування та управління, яка дозволила їм ефективно управляти своєю власністю та ресурсами. Вони створили мережу командувань по всьому регіону, які слугували центрами управління та вербування нових членів.

Структура та ієрархія тамплієрів були важливими для успіху ордену як військової сили та як релігійної інституції. Чіткий розподіл повноважень і відповідальності забезпечував тамплієрам ефективну й результативну діяльність, тоді як суворі кодекси поведінки та дисципліни допомагали прищепити почуття слухняності та відданості серед членів ордену. Однак концентрація влади та багатства в руках кількох осіб зрештою сприяла падінню тамплієрів.

Події правління Філіпа IV мали глибокий вплив на різні аспекти суспільства. Хоча король мав на меті зміцнити свою владу, встановити релігійне лідерство та вирішити фінансові потреби королівства, наслідки були складними та багатогранними. Тамплієри були знищені, французьке

лицарство зазнало удару, Аквітанія залишилася під контролем Англії, зросло невдоволення серед знаті, буржуазії та селянства. Ці події створили основу для подальших конфліктів і напруженості в наступні роки, сформувавши політичний, соціальний та економічний ландшафт середньовічної Франції.

Причини напруги та конфлікту між Філіпом IV і тамплієрами можна простежити в різних факторах. Одна з першочергових причин напруги – фінансова. Філіп зіткнувся зі значними економічними труднощами під час свого правління, включаючи зростаючі борги та потребу фінансувати свої військові кампанії та розкішний двір. Тамплієри володіли значним багатством і були звільнені від багатьох податків і фінансових зобов'язань, покладених на інші установи. Цей виняток у поєднанні з їхніми величезними ресурсами зробив тамплієрів привабливою мішенню для фінансових амбіцій Філіпа.

Крім того, міжнародні зв'язки тамплієрів і накопичення багатства викликали підозри та занепокоєння серед європейських правителів, включаючи Філіпа IV. Почали поширюватися чутки та звинувачення тамплієрів у ересі, корупції та незаконній діяльності, що призвело до зростання недовіри та бажання встановити контроль над Орденем. Це, у поєднанні з потребою Філіпа в коштах, створило ідеальну бурю для конфлікту.

Незалежний статус тамплієрів, підзвітних лише Папі Римському, також став під сумнів влада Філіпа як монарха. Відданість тамплієрів папству та їхній імунітет від світської юрисдикції становили загрозу централізаційним зусиллям Філіпа та його баченню сильного та об'єднаного Французького королівства під його контролем.

Крім того, свою роль у конфлікті зіграли напружені відносини Філіпа з папством. Папство, зіткнувшись із власними проблемами та конфліктами зі світською владою, не змогло надати непохитну підтримку тамплієрам. Це послабило позиції ордену і зробило його вразливим для амбіцій і дій Філіпа IV.

Оцінка звинувачень проти тамплієрів залишається предметом дискусій. Складна взаємодія економічних, політичних і релігійних факторів, безсумнівно, сприяла погіршенню відносин між Філіпом IV і тамплієрами, що зрештою призвело до їхнього трагічного краху.

Підриваючи їхню репутацію, використовуючи свій вплив на церкву, організовуючи масові арешти, піддаючи тамплієрів жорстоким допитам і домігшись їхнього засудження через ретельно контрольовану раду, Філіп успішно здійснив свою кампанію проти тамплієрів. Події, що розгорнулися після 13 жовтня 1307 року, назавжди змінили хід історії тамплієрів і залишили тривалий спадок інтриг і суперечок навколо долі Ордену.

13 жовтня 1307 року король Франції Філіп IV наказав заарештувати всіх тамплієрів у Франції. Його мотиви залишаються незрозумілими, але припущення сучасних істориків включають військову загрозу тамплієрів, бажання здобути їхні багатства, можливість отримати політичну перевагу та престиж над папством і навіть те, що Філіп насправді вірив чуткам проти ордену. Звинувачення, висунуті проти тамплієрів, були численними та різноманітними. Серед найвідоміших звинувачень були єресь, ідолопоклонство, содомія та богохульство.

Методи, які застосовувалися під час судів, включали тривалі допити, тортури та психологічний тиск. Лицарі-тамплієри, перебуваючи під величезним фізичним і психологічним навантаженням, були змушені надати зізнання, від яких часто пізніше відмовлялися.

Випробування тамплієрів призвели до різних результатів. Деякі тамплієри наполягали на своїй невинності, а інші зізналися під тиском. Прощення гріхів, надане окремим тамплієрам, які покаялися, як це показано в Пергаменті Шинона, виявило складність і неоднозначність судового процесу. Однак загальним результатом став розпуск Ордену тамплієрів, проголошений Папою Климентом V через папську буллу *Vox clamantis*.

Звинувачення та судові процеси тамплієрів залишили тривалий вплив на європейську історію. Справа тамплієрів продемонструвала вразливість

потужних інституцій до політичних маніпуляцій і небезпеку безконтрольної влади. Подальший перерозподіл багатства та власності тамплієрів суттєво вплинув на економічні та політичні ландшафти Європи. Крім того, процеси над тамплієрами створили прецедент для інквізиції та сприяли ерозії довіри до церковної влади.

Отже, розпуск Ордену тамплієрів мав далекосяжні наслідки для середньовічного суспільства, залишивши незгладимий слід у його соціально-політичній тканині. Загалом, розпуск Ордену тамплієрів був ключовою подією в середньовічній історії, яка вплинула на політичний, соціально-економічний і культурний розвиток. Його наслідки поширилися на все суспільство, змінивши динаміку влади, розподіл багатства, національну ідентичність, правові системи та масову культуру. Спадщина тамплієрів служить нагадуванням про складність і тривалий вплив історичних подій на тканину суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар С.В. Ідейні засади існування духовно-лицарських орденів у структурі католицької церкви // Вісник аграрної історії. Науковий журнал. 31 -34'2020 с. 179-200
2. Бурмило І. Історія Церкви. Чернівці: Книги – ХХІ, 2007. 423 с.
3. Грушевський, М. С., 1900. Історія України-Руси, т. 3: До року 1340, Львів, 586 с.
4. Забзалюк Д. (2014). Політико-правові аспекти становлення орденів госпітальєрів і тамплієрів у добу хрестових походів. Jurnalul juridic national: teorie și practică, 5(1), 36-40.
5. Забзалюк Д. Становлення орденського права крізь призму діяльності духовно-лицарського ордену Тамплієрів. Науковий Вісник Ужгородського Національного Університету, 2020. 46-51.
6. Забзалюк Д. Є. До питань правового статусу Ордену Тамплієрів та ролі у хрестоносному русі. Науковий вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2016. С. 197-204.
7. Клименко Н. Г. (2021). Духовно-лицарські ордени як прототип міжнародних військових організацій. Publishing House “Baltija Publishing”.
8. Микулінський Ю. Становлення Ордену тамплієрів і головні напрями його діяльності. Наука. Освіта. Молодь. 2015. Ч. 1. С. 246-247.
9. Нагорна Т. (2022). Еволюція державно-правового статусу французьких монархів династії капетингів. Збірник матеріалів ХХV наукової конференції здобувачів вищої освіти факультету історії та географії. Квітень 2022 року. Полтава: ІВЦ ПНПУ, 2022. 287 с.
10. Норман Д. Європа. Історія / пер. з англ. П. Тарещук /Д. Норман. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. – 1463 с.
11. Тірський В. Historia rerum in partibus transmarinis gestarum , XII, 7, Patrologia Latina 201, 526-27, Переклад Дж. Брандаджа, Хрестові походи:

Документальна історія. Мілуокі, Вісконсин: Marquette University Press, 1962. P. 70-73.

12. Acemoglu D (2003) Why not a political coase theorem? *Journal of Comparative Economics* 31: 620–652
13. Asbridge, T. *The Crusades*. Simon & Schuster Ltd, 2012. 212 p.
14. Barber M. *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*. Cambridge University Press, 1994. 416 p.
15. Barber, Malcolm. (1994). *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*. Cambridge: Cambridge University Press. 368 p.
16. Barber, Malcolm. (2006). *The Trial of the Templars*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. 408 p.
17. Barber, Malcolm. *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*. Cambridge University Press, 1994. 448 p.
18. Bautier RH (1978) *Diplomatique et histoire politique: ce que la critique diplomatique nous apprend sur la personnalité de Philippe le Bel*. *Revue Historique* 259: 3–27
19. Benzecry, G. F., & Shera, M. (2023). The king's gambit: Rationalizing the fall of the templars. *Rationality and Society*, 35(2), 167-190.
20. Benzecry, G. F., & Shera, M. (2023). The king's gambit: Rationalizing the fall of the templars. *Rationality and Society*, 35(2), 167-190.
21. Borić, L. (2022). The Crusades-A Templar Viewpoint. *Pleter: Časopis udruge studenata povijesti*, 5(5), 195-208.
22. Brown EAR (1988) *Persona et gesta: the image and deeds of the thirteenth-century capetians, 3. the case of philip the fair*. *Viator* 19: 219–246
23. Brown, Elizabeth A.R. (2015). Philip the Fair, Clement V, and the End of the Knights Templar: The Execution of Jacques de Molay and Geoffroi de Charny in March 1314. *Viator* 47 (no. 1), 229-292.
24. Burgtorf, Jochen, Paul F. Crawford, and Helen J. Nicholson, eds. (2010). *The Debate on the Trial of the Templars*, pp. 1307-1315

25. Burgtorf, Jochen, Paul F. Crawford, and Helen J. Nicholson, eds. (2010). *The Debate on the Trial of the Templars (1307-1314)*. Farnham: Ashgate Publishing Company.
26. Burman E. K. *The Templars: Knights of God*. Destiny Books, 1986. 256 p.
27. Corzon, Henry. *The Templar Code for Dummies*. For Dummies, 2007. 384 p.
28. Courtenay W. J. *Between Pope and king: the Parisian letters of adhesion of 1303*. *Speculum*. 1996. 71(3). P. 577–605.
29. Daliez, Laurent. *Les Templiers : Chevaliers du Christ*. Editions Yoran Embanner, 2007. 317 p.
30. Demurger A. *The Last Templar: The Tragedy of Jacques de Molay, Last Grand Master of the Temple*. Profile Books, 2004. 398 p.
31. Edwards J, Ogilvie S (2012) Contract enforcement, institutions, and social capital: the Maghribi traders reappraised 1. *The Economic History Review* 65(2): 421–444
32. Ferris E (1902) The financial relations of the knights templars to the English crown. *The American Historical Review* 8(1): 1–17.
33. Field, Sean L. (2016). *Royal Agents and Templar Confessions in the Bailliage of Rouen*. *French Historical Studies* 39 (no. 1), 35-71
34. Field, Sean L. (2016). *Torture and Confession in the Templar Interrogations at Caen, 28-29 October 1307*. *Speculum* 91 (no. 2), 297-327
35. Fink A (2012) The hanseatic league and the concept of functional overlapping competing jurisdictions. *Kyklos* 65(2): 194–217.
36. Finke, Rainer. *The Knights Templar: The History and Myths of the Legendary Military Order*. Hackett Publishing Company, 2018. 176 p.
37. Frale B (2004) The chinon chart: papal absolution to the last templar, master Jacques de Molay. *Journal of Medieval History* 30(2): 109–134
38. Garnier, F. (2023). *A History of Taxation in the Kingdom of France (Twelfth to Fifteenth Centuries): Policies, Rules and Practices*. In *Portugal in a*

European Context: Essays on Taxation and Fiscal Policies in Late Medieval and Early Modern Western Europe, 1100-1700 (pp. 177-200). Cham: Springer International Publishing.

39. Gilmour-Bryson A (1996) Sodomy and the knights templar. *Journal of the History of Sexuality* 7(2): 151–183

40. Greif A, Milgrom P, Weingast BR (1994) Coordination, commitment, and enforcement: the case of the merchant guild. *Journal of Political Economy* 102(4): 745–776.

41. Grodziski, S., 1997. Habsburgowie Dynastie Europy, Wrocław 1997, s. 101-136.

42. Haag M. *The Templars: History and Myth*. Profile Books, 2008. 384 p.

43. Housley N (1986) *The Avignon Papacy and the Crusades*. Oxford: Clarendon Press, pp. 1305–1378

44. Karlheinz, B., 2006. Der Ordensstaat Preußen und der Niederrhein – insbesondere Geldern, *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein*, N 209, s. 139- 216.

45. Knowles, D., 1967. Church and State in Christian History, *Journal of Contemporary History*, vol. 2, N 4, p. 29-43.

46. Maalouf A. *The Crusades Through Arab Eyes*. Schocken, 1989. 293 p.

47. Mark Cartwright *Knights Templar* URL: https://www.worldhistory.org/Knights_Templar/#ci_related_content_outer_wrapper

48. *Medium aevum: Середні віки / За ред. Л.Войтовича. Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів*. Львів, 2010. 502 с

49. Menache, Sophia. (1998). *Clement V*. Cambridge: Cambridge University Press.

50. Michelet, Jules. *Histoire de France, Volume 5: Les Templiers*. Librairie Plon, 1865. 416 p.

51. Nicholson H. *The Knights Templar: A New History*. Sutton Publishing, 2001. 280 p.

52. Nicholson, H. *Knight Templar*. Osprey Publishing, 2004. 184 p.
53. Nicolle D. *The Templars: A History from Beginning to End*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016. 52 p.
54. Norwich, J. J., 2012. *Absolute Monarchs: A History of the Papacy*, London: Random House, 528 p.
55. Novotný, F. (2023). Harbinger of the Witches' Sabbath? The Emergence of Devil Worship Imagery in the Trial of the Templars. *Magic, Ritual, and Witchcraft*, 17(3), 367-392.
56. Phillips, J. *The Crusades, 1095-1204*. Routledge, 2014. 442 p.
57. Pinto K. *The Templars: The Rise and Spectacular Fall of God's Holy Warriors*. HarperOne, 1997. 448 p.
58. Read P. *Knights Templar: A Secret History*. Da Capo Press, 2000. 300 p.
59. Richard, Jean. *Les Templiers: Le Trésor, l'Ordre et le Procès*. Presses Universitaires de France, 1989. 420 p.
60. Ridder-Symoens, H., 2003. *A History of the University in Europe: Universities in the Middle Ages, I*, Cambridge: Cambridge University Press. 642 p.
61. Riley-Smith, J. *The Oxford Illustrated History of the Crusades*. Oxford University Press, 2001. 88 p.
62. Satora, M. (2022, December). The Templars. The Rise, Fall, and Legacy of a Military Religious Order. Edited by Jochen Burgtorf, Shlomo Lotan, and Enric Mallorquí-Ruscalleda. *The Military Religious Orders: History, Sources, and Memory.*: London–New York: Routledge, 2021. 344 pp. ISBN: 978-1-138-65062-6. In *Ordines Militares Colloquia Torunensia Historica*. Yearbook for the Study of the Military Orders (Vol. 27, pp. 314-318).
63. Selwood D. *Knights of the Cloister: Templars and Hospitallers in Central-Southern Occitania, 1100-1300*. Open Book Publishers, 2011. 576 p.
64. Seward D. *The Monks of War: The Military Religious Orders*. Penguin Books, 1995. 398 p.

65. Strayer, Joseph R. Philip the Fair--A "Constitutional" King. *The American Historical Review*. Published By: Oxford University Press. Vol. 62, No. 1 (Oct., 1956), pp. 18-32
66. Strayer, Joseph R. *The Reign of Philip the Fair*, Princeton: Princeton University Press, 1980. 480 p.
67. Strayer, Joseph. (1980). *The Reign of Philip the Fair*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
68. Takayama Hiroshi *The local administrative system of France under Philip IV (1285–1314) - baillis and seneschals*. Faculty of Letters, University of Tokyo, Hongo 7-3-1, Bunkyo-ku, Tokyo 113, Japan.
69. Théry, Julien. (2013). A Heresy of State: Philip the Fair, the Trial of the ‘Perfidious Templars,’ and the Pontificalization of the French Monarchy. *Journal of Medieval Religious Cultures* 39 (no. 2), pp. 117-148
70. Théry, Julien. (2013). A Heresy of State: Philip the Fair, the Trial of the ‘Perfidious Templars,’ and the Pontificalization of the French Monarchy. *Journal of Medieval Religious Cultures* 39 (no. 2), 117-148.
71. Tyerman, C. *Gods War - A New History of the Crusades*, by Christopher Tyerman. Allen Lane, 2018. 164 p.
72. Ward, E. J. (2022). *Royal Childhood and Child Kingship: Boy Kings in England, Scotland, France and Germany, c. 1050–1262 (Vol. 120)*. Cambridge University Press.
73. Whelton, M., 1998. *Two Paths: Papal Monarchy – Collegial Tradition*, Salisbury: Regina Orthodox Press, 113 p.
74. Wise, T. *Armies of the Crusades*. Osprey Publishing, 1978. 144 p.
75. A brief history of the knights templar URL: <https://www.theknightstemplar1119.org/history>
76. *Medieval Sourcebook: William of Tyre: The Foundation of the Order of Knights Templar* URL: <https://sourcebooks.fordham.edu/source/tyre-templars.asp>

77. Templar. religious military order URL:
<https://www.britannica.com/topic/Templars>
78. Templars: a two hundred years history URL:
<https://www.templars-route.eu/en/templars-a-two-hundred-years-history/>

РЕЗЮМЕ

Ліквідація ордену Тамплієрів за правління Філіпа IV

Нечипоренко Р А

Дипломна робота присвячена мотивам Філіпа IV та наслідкам ліквідації ордену Тамплієрів за його правління, також надається політичний контекст Франції того часу.

Головним висновком роботи можна зазначити, що вплив цієї події мав велике значення не тільки у контексті часу, коли це відбулося й контексті місця – те, що сталося вийшло з цих рамок та мало великий вплив на тодішнє французьке суспільство та інституції, зокрема одночасно підірвало довіру до церкви і влади.

RESUME

Liquidation of the Order of Templars during the reign of Philip IV

Nechyporenko R A

The thesis is devoted to the motives of Philip IV and the consequences of the liquidation of the Order of the Templars during his reign, as well as the political context of France at that time.

The main conclusion of the work is that the impact of this event was of great importance not only in the context of the time when it happened and the context of the place - what happened came out of this framework and was a great impact on French society and institutions at the time, in particular, simultaneously undermined trust in the church and the authorities